

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“
ПРАВНО-ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „МЕЖДУНАРОДНО ПРАВО И МЕЖДУНАРОДНИ ОТНОШЕНИЯ“

Галина Гълъбова Писарска

**ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ НА МЕЖДУНАРОДНОТО ПРАВО И
ВЪТРЕШНОТО ПРАВО (ЧЛ. 5, АЛ. 4 ОТ КОНСТИТУЦИЯТА НА
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ)**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

*за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“ по професионално направление 3.6. Право
(Международно право и международни отношения)*

Научен ръководител:
проф. д.н. Георги Близнашки

Благоевград
2022 г.

Докторантът е зачислен в редовна докторантура по докторска програма „Международно право и международни отношения“ от научна област 3. Социални, стопански и правни науки, проф. направление, шифър 3.6. Право, съгласно заповед № 2823 от 17.12.2018 г. на ректора на Югозападен университет „Неофит Рилски“.

Темата на дисертационния труд е „Взаимодействие на международното право и вътрешното право (чл. 5, ал. 4 от Конституцията на Република България)“, с научен ръководител проф. д.н. Георги Близнашки.

Трудът е обсъден и насочен за публична защита на заседание на Катедра „Международно право и международни отношения“ в Правно-историческия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ на 28.04.2022 г.

На основание заповед № 921 от 17.05.2022 г. на ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски“ е утвърден състав на научното жури и е определена дата за провеждане на открито заседание за защита на дисертационния труд.

Вътрешни членове на научното жури:

Проф. д-р Габриела Белова Белова-Ганева, ЮЗУ „Неофит Рилски“

Доц. д-р Николай Атанасов Марин, ЮЗУ „Неофит Рилски“

Резервен член: Доц. д-р Николай Попов, ЮЗУ „Неофит Рилски“

Външни членове на научното жури:

Проф. д-р Емил Георгиев Константинов, ИДП при БАН

Проф. д-р Диана Петрова Ковачева, ИДП при БАН

Доц. д-р Деяна Димитрова Марчева, НБУ

Резервен член: Доц. д-р Диана Маринова, УНСС

*На дата **04.07.2022** г. от 13:30 ч. ще бъде проведено открито заседание на научното жури за защита на дисертационния труд.*

Дисертационният труд и материалите по защитата са на разположение в ПИФ на ЮЗУ „Неофит Рилски“ на адрес: гр. Благоевград, пл. Г. Измирлиев-Македончето № 1, и на интернет страницата на университета: www.swu.bg.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. Обща характеристика на дисертационния труд.....	4
1. Актуалност на научния труд.....	4
2. Предмет и обсег на научния труд.....	6
3. Цел, теза и задачи на научния труд.....	8
4. Методология на научно-изследователската работа.....	10
5. Обем и структура на научния труд.....	11
6. Библиография.....	12
II. Съдържание на дисертационния труд.....	12
Увод.....	12
1. Глава първа. Взаимодействие на международното право и вътрешното право – историческо развитие и тенденции.....	12
2. Глава втора. Съвременни аспекти на взаимодействието на международното право и вътрешното право на Република България.....	21
3. Глава трета. Особени случаи на взаимодействие на международното право и вътрешното право.....	30
Заключение.....	35
III. Приноси моменти	36
IV. Публикации, свързани с дисертационния труд.....	39

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1. Актуалност на научния труд

Актуалността на настоящия дисертационен труд се обуславя най-вече от изключителната важност, която има въпросът на взаимодействието на международното право и вътрешното право на суверенните държави за осъществяване на външнополитическите държавни отношения и поддържане на международното сътрудничество, от една страна, и за правилното прилагане на международното право в националната правна система, от друга. Това взаимодействие генерира казуистика, предизвикателства, съдебна практика и поставя въпроси, на които често теорията и практиката се затрудняват да дадат еднозначен отговор. Неговата сложност произтича от интердисциплинарния характер, с който се отличава този проблематичен въпрос, тъй като включва институти и категории както на международното, така и на конституционното право, а и на правото изобщо, което е от значение за правилното и пълноценно действие на международната и националните правни системи.

Актуалността се определя и от ниската степен на разработеност на проблема в науката на българското международно и конституционно право. Несъмнено, би било полезно както от теоретична, така и от практическа гледна точка, правната доктрина да бъде допълнена с изследване на взаимодействието на двата правопорядъка и неговите съвременни измерения и проявления, повлияни от динамично променящата се обществена и правова действителност. Темата е била и продължава да бъде повод за редица дисонанси в правното пространство, като е изключително трудно, дори невъзможно на този етап да се разгледат всички, формирани през различните етапи на обществено развитие, доктринални теоретико-правни съждения. В българската

доктрина въпросът е разгледан по-обстойно от Петко Радойнов в неговия труд, озаглавен „Съгласуване на вътрешнодържавното и международното право“ и публикуван през 1971 г.¹, който е използван като фундамент при написването на някои части от настоящата разработка. Неговото изследване обаче обхваща уредбата на взаимоотношението между вътрешното право и международното право съгласно действието на Конституцията на Народна република България от 1947 г. и проекта за нова конституция при тогавашното състояние на глобалната действителност, като от онзи период досега са минали близо 50 години.

Бързите темпове на обществено развитие и глобализацията, прогресивното развитие на международното и вътрешнодържавното право, световните и национални кризи и проблеми, както и задълбочаването на международното сътрудничество и дигитализацията във всички сфери на обществения живот обуславят нови тенденции, перспективи за развитие и усложнения на връзката между двете правни системи, които налагат необходимостта от ново изследване на тематиката.

Натрупаната през годините тълкувателна практика на конституционните съдилища, особено на Българския конституционен съд, и на институциите на международното правораздаване (Международния съд на ООН, Съда на ЕС и др.), както и изработването и сключването на все повече международни договори играят съществена роля за осмислянето и разкриването на особеностите на връзката между националния и международния правен ред, поради което им е обърнато съществено внимание в настоящия труд.

Предвид гореизложеното считаме, че темата би се радвала на актуалност.

¹ Вж.: Радойнов, П. Съгласуване на вътрешнодържавното и международното право. София: Наука и изкуство, 1971.

2. Предмет и обсег на научния труд

Дисертационното изследване разглежда проблематиката на взаимодействието на международното право и вътрешното право на суверенните държави, като се фокусира върху националното законодателство на Република България и нейния подход спрямо чуждите правопорядъци. В основата на труда е заложен задълбочен и цялостен анализ на разпоредбата на чл. 5, ал. 4 от Конституцията на българската държава, с която се регулира от най-висш порядък този въпрос. В тази връзка изследването има **два основни обекта**: международното публично право, разглеждано като отделна автономна правна система, и вътрешното право, представляващо система от вътрешни нормативни и ненормативни правни актове, ползващи се със съответна юридическа сила и отразяващи спецификите на държавата, в частност на Република България.

Предмет на изследване са съществуващите конституционни механизми и законодателни решения за регулация и реализиране на взаимодействието на международното право и вътрешнодържавното право (с основен фокус върху това на България), като на анализ са подложени неговите съвременни измерения и усложнения. За тази цел са разгледани основните източници на нормите на вътрешнодържавното право и на международното публично право, като се обръща съществено внимание на възникването, развитието и действието на двете системи в исторически и правен аспект. Изведени са основните им характеристики посредством посочване разсъжденията на редица български и чуждестранни автори, творящи в тази сфера. С оглед постигане на максимална изчерпателност относно обхвата на международното право е дефинирано и понятието **„право на Европейския съюз“** през призмата на учредителните договори, практиката на Съда на ЕС и практиката на конституционните съдилища, както и чрез възгледите на академичната общност. По този начин е

засегнат и спорния въпрос относно това, дали правото на Европейския съюз (ЕС) представлява част от международното право или следва да бъде разглеждано като отделна правна система. От друга страна, при разглеждане на понятието за вътрешнодържавната правна система на България е отделено приоритетно място на конституцията, разбрана като „ценностна харта“², и нейната важна роля на основополагащ и върховен закон на страната при определяне на външната ѝ политика и имплементирането на чужди правни норми, дискутирана чрез посочване на научните достижения в тази област.

Нарастването на ролята на международното и вътрешнодържавното конституционно правораздаване и натрупването на сериозна практика по разглежданата тематика допълнително усложняват връзката между двете правни системи, поради което тяхното разглеждане неизбежно попада в обхвата на изследването. Нещо повече, участието на суверенните държави във все повече и разнородни по своята цел международни организации поставя пред съвременния правоприложител въпроса за баланса между двата правопорядъка, тъй като от него се изисква да познава и прилага в еднаква степен не само Конституцията, законите и подзаконовите нормативни актове на суверенната държава, но и международните договори, които са се превърнали в съставна част от вътрешното ѝ право, като естествено в настоящия труд се акцентира върху българската правна действителност. Ето защо своето място в предмета на изследване намира и прегледа на договорната практика на България, формирана след 2007 г., когато официално българската държава се превръща в пълноправен член на ЕС.

² Близнашки, Г. Съвременната конституция като ценностна харта. – *Юридически свят*, 2000, № 2, 32-43.

3. Цел, теза и задачи на научния труд

Целта на научния труд е задълбочено изследване, идентифициране, систематизиране и дефиниране на специфичните аспекти на взаимодействието между международното право и вътрешното право на суверенните държави, по-специално на Република България, както и доказване на съществуващата неразривна и взаимозависима корелация помежду им. За изпълнението на тази цел е извършено научно проследяване на съвременните измерения, усложнения и проблеми на взаимоотношението и е предложен отговор на възникналите теоретични и практически въпроси.

В настоящото изследване се застъпва тезата, че връзката между международното право и вътрешнодържавното право се намира в постоянна динамика, взаимно въздействие, обогатяване и усложняване, като всяка суверенна държава дефинира сама начина си на взаимодействие с други правни системи, който в повечето случаи е предвиден на конституционно равнище. Република България е възприела разпоредбата на чл. 5, ал. 4 от нейната Конституция да служи за основно правно основание за инкорпориране във вътрешното право на нормите на международния правопорядък, с които се обвързала българската държава посредством сключването/присъединяването на/към международни договори. По този начин тя реализира и укрепва своя суверенитет в международните отношения, като същевременно заявява волята на народа за обвързване с международната общност и нейните правни достижения. Придавайки непосредствено и приоритетно действие на международноправните норми в националното законодателство подчертава ценността на международното право, което е отражение на съгласувателната воля на суверенните държави и тяхната готовност и стремеж за активно участие в намирането на общи решения, които да

отговорят адекватно на предизвикателствата и новите тенденции, пред които е изправен светът. Така допълнително суверенната държава утвърждава ролята си на активен участник в формирането на международната политика и вземането на важни наднационални решения, от една страна, и укрепва своята национална и конституционна идентичност, от друга.

За постигане на горепосочената цел и обосноваване на научно-изследователската хипотеза, са **формулирани конкретни задачи**. Те отразяват и етапите, през които преминава изследването от чисто методологична гледна точка.

Конкретните задачи са:

- Идентифициране на характеристиките на взаимодействието между международното право и вътрешнодържавното право в хода на международната динамика, като се съпоставят различните теоретични школи, схващания и постановки за понятията „международно (публично) право“ и „вътрешно право“ и за съществуващото между тях съотношение в исторически и съвременен аспект;
- Историко-правен и сравнителноправен анализ на правната уредба на взаимодействието на международното право и вътрешното право в контекста на конституционното развитие на България (включващо действието на четирите български конституции), който позволява да се разбере и оцени действащата позитивноправна регламентация на това взаимодействие и да се спомогне за нейното усъвършенстване и адаптиране спрямо проблемите на съвременното общество;
- Определяне мястото и действието на нормите на международното право в българската правна система чрез изследване на институтите

на ратификацията, обнародването и влизането в сила на международните договори по смисъла на чл. 5, ал. 4 от КРБ. В тази връзка е предвиден и сравнителноправен анализ и идентифициране на добри конституционни практики както на българската, така и на други държави;

- Посочване, проучване и систематизиране на юриспруденцията на Конституционния съд на Република България, относима към чл. 5, ал. 4 от Конституцията, като са изведени съответните изводи и важни положения, касаещи взаимодействието на международното право и вътрешното право;
- Обзор и систематизация на договорната практика на България за период от последните 15 години (1.01.2007г.-31.12.2021г.), които да бъдат от полза за представителите на науката и практиката и най-вече за правоприлагащите държавни органи;
- Изследване и посочване на особени и проблематични случаи на връзката между международното право и вътрешното право, които са повлияни от динамично прогресиращия глобален свят и засягат въпроси, свързани със суверенитета на държавата, защитата правата на човека, с въздействието на правото на ЕС и (пост)пандемичните събития.

4. Методология на научно-изследователската работа

При изготвяне на настоящия дисертационен труд са използвани различни **научно-изследователски и методологически подходи**, които са необходими поради широкообхватния и интердисциплинарния характер на разглежданата проблематика. Методологията на изследване включва нормативен, документален, теоретичен, историко-хронологичен, логическо-аналитичен, телеологичен и системен подход, съчетани със

сравнителноправен анализ, където е необходимо. Когато за целите на изследването е необходимо да се обясни съдържанието на съответни нормативни разпоредби е използван още описателно-аналитичен и лингвистичен подход, за да се изясни семантиката. С оглед на гореизложеното, методологичната основа на настоящия труд е комплекс както от общонаучни, така и от специални методи за провеждане на научни изследвания. От общонаучните методи са използвани дедукция, индукция, анализ, синтез, сравнение, съчетани с критико-аналитичен подход. Това дава възможност не само да се проследи възникването и развитието на взаимоотношението между двата правопорядъка исторически, но и да се обяснят тенденциите в еволюцията на тази правна връзка. Геополитически и политикоикономически методи са употребени с цел очертаване на актуалното състояние на международния живот. С помощта на критико-аналитичния и сравнителноправния метод е извършена оценка на законодателството, което регулира взаимодействието между двете правни системи, като въз основа на този анализ може да се посочат препоръки *de lege ferenda* с оглед усъвършенстване на съществуващата правна уредба.

5. Обем и структура на научния труд

Дисертационният труд се състои от увод и три глави, като завършва със заключение, библиографска справка, приложения и списък с публикации. Трудът е с общ обем от **338 страници** (шрифт 14, разредка 1,5 Times New Roman), включително съдържанието, библиографията и приложенията. В съдържателната част са обособени три глави, като всяка е разделена на параграфи, а повечето параграфи на допълнителни структурни подразделения. Библиографската справка включва **178** заглавия научна литература, **над 53** източника на съдебна практика, **430** бележки под линия и **4** фигури/таблици.

6. Библиография

Използваната библиография се състои от **178** заглавия. Кирилически статии и книги на български и руски език са 128 на брой, а на латиница са 50. По отношение на източниците на латиница са използвани книги и статии на английски, немски и френски език. Наред с това изследването включва над **50 съдебни актове** на институциите на националното и международното правораздаване, над **430 международни договора**, релевантните текстове на конституциите на всички държави членки на ЕС, както и на някои други. Библиографията е допълнена с редица други международни актове и документи, имащи отношение по темата.

II. Съдържание на дисертационния труд

Увод

Целта на увода е да очертае темата на дисертационното изследване, но и да постави ограниченията, в рамките на които е извършена научната работа. Въведението описва и методологията, която е следвана при изготвяне на дисертационния труд. Съдържа актуалността и значимостта на изследването, предмета на изследването, целта, научно-изследователската хипотеза и поставените задачи на изследването, методологията на научно-изследователската работа и описание на обема и структурата на труда.

1. Глава първа. Взаимодействие на международното право и вътрешното право – историческо развитие и тенденции.

Глава първа, озаглавена „**Взаимодействие на международното право и вътрешното право – историческо развитие и тенденции**“, цели разкритие, осмисляне и правилно възприемане на особеностите на

взаимоотношението между международното право и вътрешното право на отделните суверенни държави, като на първо място изяснява същността и извежда някои основополагащи принципни положения на двата основни обекта на изследването, а именно вътрешното право, представляващо система от нормативни и ненормативни правни актове, ползващи се със съответна юридическа сила и отразяващи спецификите на държавата, в частност на Република България, и международното право като отделен автономен правопорядък. За тази цел в изследването са разгледани основните източници на нормите на вътрешнодържавното право и на международното публично право, като се обръща съществено внимание на възникването, развитието и действието на двете системи в исторически и правен аспект.

В § 1. „Характеристики на международното право и на вътрешното право“ са изведени основните същностни и принципни особености на международното публично право и вътрешнодържавното право на отделните суверенни държави, като е анализирана утвърдената теория на редица български и чуждестранни автори, творящи в тази сфера. В този смисъл на първо място, в **отделна точка 1.1. „Понятие за международно (публично) право“** от § 1., е направено кратко историко-правно проследяване на знакови събития, довели до възникването, развитието и формирането на съвременни облик на международното публично право, възприето като отделна правна система от договорни и обичайни норми и принципи, резултат от съгласувателната суверенна воля на държавите и уреждаща отношенията между тях. Еволюцията на международното право е свързана безспорно с развитието на човешкото общество и държавните образувания, поради което периодизацията, която е разгледана в изследването, обхваща четири последователни периода - Древността, Средновековието (Средни векове), времето след

Средновековието и днешното съвремие. През различните периоди то е претърпяло съществени метаморфози, които са довели до формирането на съвременния му облик с неговите характерни особености. През десетилетията са написани и публикувани от чуждестранни и български специалисти множество учебници, монографии и публикации относно юридическата природа на международното право, в които могат да бъдат открити редица вариации на дефиниции за международното право. Разработването на всяко определение се явява трудоемък и отговорен процес, който оставя несъмнено своя отпечатък в доктрината и спомага за разкриване на неговите специфични черти, поради което са посочени част тях. Независимо от многобройните интерпретации, е общоприета идеята за съвременния облик на международното право като правна конструкция, наложила се като регламент за динамично развиващите се по негово време международни отношения, и която задължително се обвързва с „действащото международно право, изразяващо новата степен в развитието на принципите и нормите на международното право“³. То притежава редица специфични характеристики, отличаващи го от националните правни системи, които са свързани със съществуването на модерната държава и функционирането на нейния апарат. Направено е и уточнение за границите на предмета на международното право, който следва да се разграничава от предмета на международното частно право, което остава настрана, като занимаващо се с разрешаване на частноправни конфликти с международен елемент между съответните частноправни субекти.

С оглед постигане на максимална изчерпателност относно обхвата на международното право в **отделна точка 1.2. „Правото на ЕС като част от МПП или като отделна правна система“** от § 1. е дефинирано и

³ Борисов, О. Борисов, А. Международно публично право. София: Нова звезда, 2020, с. 44.

понятието „право на Европейския съюз“ (ЕС) през призмата на учредителните договори, практиката на Съда на ЕС и практиката на конституционните съдилища, както и чрез възгледите на академичната общност. По този начин е обсъдена дискуссионната тема относно това, дали правото на Европейския съюз представлява част от международното право или следва да бъде разглеждано като отделна правна система. Независимо от разнопосочните възгледи относно неговата правна същност, е посочено, че в доктрината преобладава виждането, че правото на ЕС се разграничава от международното право по своите източници, но съотношението на правото на ЕС с вътрешнодържавното право на държавите-членки напълно се покрива със съотношението на международното право и вътрешнодържавното право по отношение на внедряването на нормите на първичното право на ЕС в националните законодателства⁴. Нещо повече, то се отличава от международното право и по това, че съгласно международния правопорядък държавите остават суверенни във всички ситуации – дори при изпълнението на международни задължения, като държавата запазва правото си на преценка за обвързването и изпълнението на задълженията си съобразно вътрешното право⁵. В изследването е изтъкнато още, че въпреки различията със съществуващите правни системи и „автономния“ правен ред, който създава, ЕС се основава на учредителни договори, сключени в рамките на международното право и като такива по смисъла на чл. 5, ал. 4 от българската конституция те следва да бъдат приети по установения ред, за да породят своето действие. Ето защо за целите на дисертационния труд правото на ЕС е третирано като уникално, автономно и особено проявление на съгласувателната воля на част от членовете на международната общност.

⁴ Борисов, О. Право на Европейския съюз. София: Нова звезда, 2010, с. 204.

⁵ Chalmers, D., Davies, G., Monti, G. European Union Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 185.

На следващо място, в отделна точка **1.3. „Понятие за вътрешно (национално) право“** от § 1., са разгледани обхвата и съдържанието на понятието за вътрешнодържавната правна система с фокус върху тази на Република България. За основни източници на вътрешнодържавното право са възприети надзаконовите, законовите и подзаконовите нормативни актове на самите суверенни държави. В хода на аналитичното тълкуване е отделено приоритетно място на конституцията и нейните функционални особености, тъй като качество ѝ на „основен“ и „върховен“ закон на една държава, представляващ ядрото, основата на една вътрешна правна система, обосновава нейната подчертано най-важна роля за изграждането на националната правова система, за определяне на външната държавна политика и за осъществяване на взаимодействието на вътрешния правен ред с чуждите правопорядъци. Всичко това е дискутирано чрез посочване на научните достижения в тази област. Въз основа на разгледаните теоретико-правни постановки и определения относно конституцията е направено следното обобщение: Конституцията е акт на учредителната власт, върховният и основният закон на една суверенна държава, който определя предварително ценностите и целите, които ще залегнат в основата на обществената ѝ и правова действителност, и като всеки нормативен акт следва да е синхронизиран до необходимата степен с останалите, а всички те с Конституцията. В това число попадат и международните договори, с които българската държава поема дадени задължения пред други държави или международни организации и които се превръщат в неразделна част от нейното законодателство. С оглед на тази особеност те трябва да се въвеждат систематично и последователно, без да се наблюдава осезаемо противоречие между тях и вътрешните норми, независимо от факта, че българският конституционализъм изрично предвижда предимство в тяхна полза при евентуална колизия. Неслучайно

въпросът за взаимодействието между международното право и вътрешното право е решен най-напред на конституционно равнище.

В § 2., носещ наименованието **„Теоретико-правни концепции за взаимодействието на международното право и вътрешното право“**, са изследвани водещите в науката теоретико-правни становища за възникването и развитието на съотношението между международното право и вътрешното право на отделната държава.

Въпросът за взаимодействието между двата правопорядъка е определян като **„един от най-сложните и най-спорни проблеми в правната теория“** изобщо и изхождайки от сложността и важността на неговата теоретична и практическа обстановка, канадският юрист Camara дори го обозначава с латинския термин „*vexata quaestio*“, което в български превод означава „измъчен, нерешен въпрос“⁶. Върху него ярките представители на правната доктрина през различните исторически периоди отделят значително внимание и място в своите трудове, в резултат на което се явяват създадените многобройни научни интерпретации и теории за взаимодействието между вътрешното и международното право. Най-характерните измежду тях обаче могат да бъдат разпределени в три основни групи: две монистични и една дуалистична, като не липсват и някои междинни форми както при монистичните, така и при дуалистичните теории. Тези класически схващания са разгледани в самостоятелни точки, съответно **т. 2.1. „Монистични подходи“** и **т. 2.2. „Дуалистични подходи“**. Общият белег на всички монистични теории е, че изхождат от идеята за примата на един от двата правопорядъка – вътрешния или международния, а на дуалистичните – че признават тяхната самостоятелност и равнозначност, тяхното паралелно съществуване и взаимодействие. На следващо място са

⁶ Camara, J. The ratification of international treaties, Toronto: Ontario Publishing Co, 1949, p. 69.

разгледани новите подходи, които се появяват през последните години в резултат на засилването на глобализационните процеси и международното сътрудничество, както и на модернизирването на международното право, Те отхвърлят или преодоляват традиционните схващания и предлагат нов прочит на взаимодействието между двете правни системи, поради което на тях е отделено специално място в отделна т. **2.3. „Нови теоретико-правни подходи и тенденции“.**

Разглеждането на тези теоретико-правни съждения в детайли позволява да се оцени в цялост и в дълбочина темата за взаимодействието между двете системи, да се видят отделните особености и функционални характеристики, които го определят, както и да се очертаят проблемите, възникващи по този повод. По този начин е възможно да се осмисли неговата същина като актуална правна категория и ценност, а оттам и да се спомогне за безпрепятственото прилагане на нормите на международното право във вътрешния правопорядък от съвременното общество и държава.

Друго, което прави впечатление при разискването на различните възделения за него, е че този проблем не се отчита в по-ранните учения: първо, защото вероятността от конфликт между международно и национално право е изключена от техния общ източник, а именно интелигентната природа на човека; второ, защото по силата на недостатъчното развитие на позитивното право към онзи момент, този проблем е лишен от практическа стойност. Забелязва се, че той придобива особена практическа важност едва в края на 19 век с развитието на позитивизма и интензивното законотворчество.

Констатирано е, че колкото и привлекателни да са тези теоретични конструкции, са неспособни сами да дадат убедителни отговори на въпроси, възникващи в конкретни ситуации на взаимодействие на

международното право и вътрешното право извън нормите. Обяснено е, че жизнеността на тези теоретични подходи се дължи на връзката им с регулаторната регламентираност, с други думи, тяхната нормативна наситеност. Все пак формираните през различните етапи на обществено развитие доктринални теоретико-правни съждения съставляват важна отправна точка за създаването на съвременното международно публично право и често биват въвеждани като спомагателен източник при нормообразуването и разрешаването на спорове. Историята на тези теории свидетелства за констатацията, че в доктрината и в политиката поддържането на едната или другата теория е обусловено в голяма степен от състоянието на правното регулиране и от възможностите за използването му в интерес на някоя държава. Предвид бързите темпове на социално-икономическо развитие и глобализацията, както и задълбочаването на международното сътрудничество във всички сфери на обществения живот, основателно накрая е направен извод, че са налице предпоставки за обуславяне на една нова перспектива за връзката между двете правни системи, отразяваща съвременното постмодерно състояние на междудържавното право заедно с новите тенденции в развитието на международните отношения и предизвикателствата пред днешното гражданско общество, което като че ли преодолява класическото теоретично противоборство монизъм срещу дуализъм. И докато този процес се намира все още в начален стадий, се придържаме към *дуалистичния подход* при третиране на въпроса за взаимодействието между двете системи.

На трето място, в самостоятелен § 3. „**Взаимодействие на международното право и вътрешното право в контекста на конституционното развитие на България до 1991 г.**“, е извършен историко-правен анализ на регламентацията на взаимодействието на

международното право и вътрешното право при действието на българските конституции, приети до 1991 г. Въпросът за отношението между международното право и вътрешното право присъства в нашето правно пространство още преди влизането в сила на действащата Конституция на Република България. В периода до 1991 г. конституционното ни развитие се характеризира с приемането на Търновската конституция от 1879 г. и две социалистически конституции от 1947 г. и 1971 г. В този параграф в отделни точки, съответно т. **3.1.** „При действието на Търновската конституция от 1879 г.“ и т. **3.2.** „При действието на двете социалистически конституции от 1947 г. и 1971 г.“, е разгледано как българската държава възпроизвежда нормите на международното право в своето законодателство при действието на предходните ѝ три конституции. За целта са анализирани и съпоставени релевантните конституционни и законодателни текстове по този въпрос. **Историко-правният и сравнителноправен анализ** позволяват да се разбере и оцени подобаващо действащата позитивноправна уредба на взаимодействието между международното право и националното законодателство и да се спомогне за нейното усъвършенстване и адаптиране спрямо проблемите на съвременното общество. Взето е предвид обстоятелството, че трите български конституции, действали до 1991 г., са изработени и приети по различно време и при действието на различни политически режими. Въпреки това обаче по отношение на уредбата на взаимодействието на международното право и вътрешното българско право е **установено наличието на сериозно сходство и общи белези.** И при трите конституции тази материя се урежда чрез специални норми на отделни закони, а след 1975 г. и по общ начин чрез приемането на Указ № 1496 на Държавния съвет на Народна Република България за участието на НРБ в международните договори. В тях не се съдържат конкретни конституционни норми, които пряко да регламентират правния

статус на връзката между международното и националното законодателство. И в трите конституции са предвидени само някои отделни процесуални въпроси, отнасящи се до правомощията на органите на публичната власт за участие на държавата в международните отношения. Така е направен извод, че с отговорната задача да разреши категорично въпроса за инкорпорирането и действието на международноправните норми, обвързващи страната ни, в националната правна система е натоварена действащата Конституция на Република България, в сила от 13 юли 1991 г., която по този повод безспорно внася яснота чрез въвеждането на разпоредбата на чл. 5, ал. 4.

2. Глава втора. Съвременни аспекти на взаимодействието на международното право и вътрешното право на Република България.

Глава втора от дисертационният труд е озаглавена „Съвременни аспекти на взаимодействието на международното право и вътрешното право на Република България“. Тя изследва съвременните аспекти на взаимодействието на международното право и вътрешното право на Република България, като извършва задълбочен анализ на разпоредбата на чл. 5, ал. 4 от Конституцията на Р. България.

Чл. 5. (4) Международните договори, ратифицирани по конституционен ред, обнародвани и влезли в сила за Република България, са част от вътрешното право на страната. Те имат предимство пред тези норми на вътрешното законодателство, които им противоречат.

Конституционната разпоредба на чл. 5, ал. 4 въвежда един от най-значимите принципи на Конституцията, който установява обвързаността на суверенната национална държава с международната правна общност. Утвърдена е тезата, че тази конституционна норма се явява водещото

и легитимно юридическо основание за приложението на нормите на международното право в българската правна система и същевременно създава благоприятни условия за развитието на междудържавните й отношения и сътрудничество.

Обяснено е, че по своята правна същност взаимодействието на вътрешното и международното право представлява сложен процес, който се състои от няколко последователни етапа. Това е така, защото тези два правопорядъка съществуват и действат паралелно, развиват се взаимно помежду си и понякога влизат в противоречие. На първо място е необходимо да се постигне съгласуване на волите на отделните държави, което има за своя правна последица създаването на международното право. При тази съгласуваност с цел изработване на общи правила за взаимно общуване „държавите подхождат от гледна точка на съществуващите правни норми в тази област в тяхното национално законодателство“⁷. Следва тези норми на международното право, отразяващи общата воля на държавите, да се приложат в отделните държави. Обикновено втората фаза има повече технически характер, като се има предвид, че в повечето случаи приложението на международното право се осъществява посредством способите и методите на вътрешнодържавното право, а именно чрез законотворческата дейност на отделните държави и техните органи. Именно тя е подложена на детайлно разглеждане в тази глава, съпътствано с извеждането и идентифицирането на съответни изводи, проблематични въпроси и тенденции по темата.

На първо място, в самостоятелен § 1. „**Правна основа на взаимодействието на международното право и българското вътрешно право**“, е разгледана действащата правна уредба на взаимодействието между международното право и вътрешното право на национално ниво,

⁷ Борисов, О. Международно публично право, София: Нова звезда, 2020, с. 47.

която от своя страна е допълнена с международни и европейски стандарти, задаващи общата рамка, която следва българската Конституция. В отделна т. 1.1. **„Взаимодействие при действието на Конституцията на Република България от 1991 г.“** са анализирани релевантните правни норми на действащата българска конституция, на специалния Закон за международните договори на Република България, уреждащ участието на българската държава в международните договори, както и на основни наднационални и международни актове (например Виенската конвенция за правото на договорите, Устава на ООН и редица други). Подчертано е, че с приемането на новата Конституция на Република България на 12 юли 1991 г. се възприема изцяло **нов подход при разрешаване на въпроса за взаимодействието между вътрешнодържавното право и международното право.** В тази връзка са анализирани самият доклад на Комисията за изработване на проект за Конституция на България⁸, мотивите към внесенния проект и стенографските протоколи от пленарните заседания в частта, касаеща приемането и оформянето на окончателния текст на нормата на чл. 5, ал. 4. Споделено е изразеното в доктрината виждане, че с предвиждането на разпоредбата на чл. 5, ал. 4

⁸ Комисията за изработване на проект за Конституция е създадена с решение на Великото Народно събрание от 30 юли 1990 г. в състав от 57 депутати, представители на всички парламентарни групи. Във ВНС са внесени общо 16 конституционни проекта, пет от които представени от политически партии – Българската социалистическа партия, Българската социалдемократическа партия, Българския земеделски народен съюз, Българския земеделски народен съюз „Никола Петков“ и Радикалдемократическата партия, три проекта са внесени по надлежния ред от народните представители Велко Вълканов, Николай Павлов, Янаки Стоилов, един е постъпил от група граждани по ненадлежен ред, шест проекта са внесени от отделни граждани и един самостоятелен проект от експерти конституционалисти. Дейността на Комисията преминава през няколко фази, насочени към изработването на окончателен проект за Конституция, който да бъде внесен официално за обсъждане и приемане в пленарна зала. През първата фаза се създават девет подкомисии, натоварени със задачата да разработят принципните положения на бъдещата конституционна материя в съответните раздели и институциите, които следва да бъдат създадени. Втората фаза включва обсъждане и анализ на предложенията на подкомисиите и изготвяне на обобщен проект за структурата и съдържанието на бъдещата Конституция. В третата фаза се сформира малобройна работна група от народни представители, която започва формулирането на конкретни конституционни текстове въз основа на обсъжданията и възприетите становища. Последната четвърта фаза завършва с изработването на окончателния проект за Конституция. Състоялото се преди първото четене на проекта предварително обсъждане в рамките на четири последователни пленарни заседания на Великото Народно събрание на така наречените „основни начала“ на бъдещата Конституция, заедно със структурата и анотираното ѝ съдържание, се оказва изключително полезно за приключване на работата на Конституционната комисия. Проектът за конституция се разглежда и приема на три четения.

„Конституцията на Република България изпълнява ролята на своеобразен мост между международното и вътрешното право“⁹. По този начин вътрешнодържавното право се явява главно средство за осъществяване на нормите на наднационалното право, а от своя страна то е средство, с което в междудържавните отношения държавата реализира нормите на вътрешното право, целите и принципите на външната политика и дипломатията¹⁰.

Прегледът на конституционния режим на взаимодействието на международното право и българското вътрешно право, е допълнен и доразвит с анализиране на нормите на Закона за международните договори на Република България, който е в сила от 2001 г. и с който се определя реда за подготовка и сключване на международни договори от Република България, както и реда за изпълнение, изменение, спиране на действието, прекратяване, съхраняване и регистриране на международните договори, по които Република България е страна.

На следващо място е разгледан обхвата на приложното поле на чл. 5, ал. 4 от КРБ. Съответно в т. **1.2. „Международните договори като част от вътрешното право“** от § 1., на анализ е подложена категорията на *международните договори*, утвърдени като главен източник на международноправни норми и като единствен, попадащ в приложното поле на чл. 5, ал. 4. Обсъдена е нормативната база относно реда и начина на сключване на международни договори от името на България, както и организацията и процедурата по инкорпориране на ратифицираните, обнародвани и влезли в сила международни договори, предвидена в чл. 5, ал. 4 от Конституцията. Посочени са кои международни договори стават част от вътрешното право на страната. В отделна **точка 1.3. „Източници**

⁹ Близнашки, Г. Свितъци по Конституционно право № 5: Учението за конституцията. Част I. Същност и функции на Конституцията. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2019, с. 38.

¹⁰ Борисов, О. Международно публично право. София: Нова звезда, 2015, с. 46-47.

на международно право, непопадащи в обхвата на приложното поле на чл. 5, ал. 4 от Конституцията на Р. България“ от § 1. е дискутиран въпросът относно приложението на останалите източници на международното право в българската правна система и решението на законодателя да даде предимство единствено на международните договори пред вътрешното законодателство в случай на колизия. За тази цел са анализирани основните източници на международното право, посочени в чл. 38 от Статута на Международния съд на Организацията на обединените нации – *международният обичай* като доказателство на общата практика, призната като право, и *общите принципи на правото, признати от цивилизованите нации*, през призмата на теорията и международната съдебна практика. Засегната е и темата за юридически задължителните актове на международните организации под формата на решения, резолюции и др., които също пораждат права и задължения за субектите на международната общност и които са определяни в доктрината като сравнително нов източник на международно право, тъй като се свързват с постепенното признаване на правосубектността на международните организации от по-голям кръг от международната общност и с значителното повишаване ролята на организациите в международния живот.

Въз основа на горепосочения анализ, е достигнато до заключението, че разпоредбите на чл. 149, ал. 1, т. 4 и на чл. 85, ал. 3 от българската конституция предвиждат широк набор от норми със задължителен характер в сферата на международното право. Като такива следва да бъдат разгледани на първо място нормите, спадащи към международния обичай (*jus cogens*), които черпят своето обвързващо действие от фактическото съблюдаване и разбирането у държавите, че същите представляват задължителна практика. Освен тях, като своеобразен източник на

международноправни норми с извъндоговорен характер спадат и общите принципи на правото, признати от цивилизованите нации. Те представляват ръководни начала, базирани на юридическа логика и трайно установените постижения на правната наука. Значението им се изразява не само в ролята на своеобразен компас при липса на изрично разрешение, но също и като единен стандарт, към който се съизмерват нормативните разпоредби както на отделните правни системи, така и на постигнатите договорни съглашения. Въпреки това тяхното място в българската правна система не е очертано по категоричен начин, както конституционният законодател е направил за международните договори посредством разпоредбата на чл. 5, ал. 4 от КРБ. Предвид това и с оглед нарастващата роля на международните организации на международната сцена, е отправена препоръка *de lege ferenda* в посока разширяване обхвата на приложното поле на разпоредбата на чл. 5, ал. 4 от Конституцията с включването и на други източници на съвременното международно право.

На следващо място § 2. „**Нормите на международните договори стават част от българското вътрешно право – чл. 5, ал. 4 от КРБ**“ е посветен на реализацията на взаимодействието на международното право с националното законодателство. Тази част от изследването има повече технически характер, поради факта, че отразява процедурата по имплементиране на нормите на международното право в българската правна система и тяхното приложение и действие в нея. Приложението на международното право се осъществява посредством способите и методите на вътрешнодържавното право, именно чрез законотворческата дейност на държавата и нейните органи. Предвидената в чл. 5, ал. 4 от КРБ процедура за инкорпориране на международноправните норми съдържа три условия, дадени в кумулативна съвкупност, на които следва да отговаря норма на международен договор, за да стане част от вътрешното право на страната

ни. В тази връзка, в отделна т. **2.1. от § 2.**, е отделено специално внимание на институтите на **ратификацията, обнародването и влизането в сила** на международните договори по смисъла чл. 5, ал. 4 от Конституцията.

На следващо място, в т. **2.2. „Предимство на международното право в българската правна система и конституционната практика на някои държави по света“** от § 2., е анализирано прогласеното в изречение второ на чл. 5, ал. 4 от Конституцията изрично предимство на международния договор, който е станал част от вътрешното право на страната, спрямо норма на вътрешното законодателство в случай на конфликт. То е квалифицирано като най-съществената правна последица от изпълнението на конституционната процедура по имплементиране на международните договори във вътрешнодържавното право. Изследвана е и употребата и съдържанието на термините „вътрешно законодателство“ и „вътрешно право“ в контекста на разпоредбата на чл. 5, ал. 4 от КРБ. Вследствие на това е отправена **препоръка *de lege ferenda*** посока разширяване обхвата на понятието „вътрешно законодателство“, използвано в чл. 5, ал. 4, изр. 2 от КРБ с цел преодоляване на очерталата се неяснота, като изречение второ на чл. 5, ал. 4 от КРБ може да придобие следния вид: *„Те имат предимство пред тези норми на националното право, които им противоречат.“*. Направен е и **сравнителноправен анализ** на конституционноправната уредба на взаимодействието на международния правопорядък и съответната национална правна система и не/установяването на съответно предимство във **всички държави членки на ЕС и други влиятелни или интересни в сравнителноправен аспект страни като САЩ, Русия, Япония и Обединеното кралство**. Въз основа на него са изведени съответни изводи и констатации, от които като най-значим следва да се посочи следния: повечето европейски конституции, особено тези, приети в следвоенно време, отразяват общите тенденции в

развитието на правото по отношение на регулиране на взаимодействието на международното и вътрешното право, като признават приоритета и силата на международния правопорядък, създаден от съгласувателната воля на държавите, реализирайки и отстоявайки придобития държавен суверенитет.

В отделна т. **2.3. „Договорната практика на Република България“** от § 2. е направен обзор на практиката на българската държава при ратифициране на сключените от нея международни договори със закон от Народното събрание и впоследствие обнародвани в Държавен вестник и влезли в сила, респективно са се превърнали в съставен елемент от нейното вътрешно право. Той обхваща **договорната практика на България за последните 15 години** (1.01.2007г.-31.12.2021г.), като за начален момент е прието превръщането на българската държава в пълноправен член на ЕС. Тя включва **над 400 международни договора**, с които българската държава се е обвързала. С оглед обемния характер и подобро онагледвяне прегледът е представен в табличен вид, изпълващ съдържанието на **приложение № 1 от дисертационния труд**. Вследствие на него е направено предложение *de lege ferenda* за систематизирането на международните договори, с които българската държава се е обвързала посредством изпълнението на предвидените в чл. 5, ал. 4 от Конституцията условия и които са включени в националния правен ред, в **специален електронен публичен регистър (виж табл. № 1)**. Този регистър ще допринесе за подчертаване важността на международноправните ангажименти на страната, за деклариране на волята и отговорността ѝ за участие в международната общност и не на последно място за изясняване на връзката и взаимодействието на международното право и вътрешното право. Нещо повече, тяхното извеждане в систематизиран и хронологичен вид би било от полза най-

вече за правоприлагащите държавни органи, тъй като от тях се изисква да познават и прилагат в еднаква степен не само Конституцията, законите и подзаконовите нормативни актове, но и международните договори на България, които са се превърнали в съставна част от вътрешното ѝ право.

№	Дата, място и оправомощен субект за сключване на международен договор от името на Р. България	Регистрация на Проект на закон за ратифициране на международен договор в НС	Вносител	Предмет/съдържание на международния договор	Приемане на закона за ратифициране от НС и обнародването му в ДВ	Момент на обнародване на международния договор в ДВ	Момент на влизане в сила на международния договор

Табл. № 1. Електронен публичен регистър на международните договори по смисъла на чл. 5, ал. 4 от Конституцията на Р. България

В § 3. „Юриспруденция на Конституционния съд на Република България по чл. 5, ал. 4 от Конституцията“ е проучена и посочена юриспруденцията на Конституционния съд на Република България, относима към чл. 5, ал. 4 от Конституцията, като са изведени съответните изводи и важни положения, касаещи взаимодействието на международното право и вътрешното право. Тя обхваща всички **тълкувателни решения** по тази конституционна разпоредба, както и **други постановени актове (решения и определения)**, вследствие на реализацията на правомощията на конституционната юрисдикция **по чл. 149, ал. 1, т. 2 и 4 от КРБ**. В обобщението е направен извод, че формираната се практика на Българския конституционен съд по разпоредбата на чл. 5, ал. 4 от Конституцията играе изключително важна

роля за укрепване на демократичните и правови устои на държавата, за създаване на благоприятна правна среда за развитие на междудържавното сътрудничество, за реализация на външнополитическите национални интереси и за повишаване ролята на международното право в националната правна система посредством изясняване на елементите на взаимодействието помежду им.

3. Глава трета. Особени случаи на взаимодействие на международното право и вътрешното право.

Глава трета, озаглавена „**Особени случаи на взаимодействие на международното право и вътрешното право**“, разглежда усложненията и измеренията на взаимодействието между международното право и вътрешното право, които се проявяват в контекста на задълбочаващите се глобализационни процеси, развитието на информационните технологии, прогреса на човечеството, утвърждаването на правата на човека, появата на нови кризи и проблеми (напр. пандемията, причинена от Covid-19), като по този начин се очертават основните предизвикателства и тенденции пред неговото развитие. Тези особени случаи на взаимодействие са представени в самостоятелни параграфи, както следва:

В § 1. „**Държавен суверенитет и конституционна идентичност**“ е разгледан въпросът за суверенитета на държавата, как той се засяга при навлизането на чуждия правопорядък във вътрешното право и как следва да бъде защитен. В изследването е застъпена тезата, че въздействието, което международното право оказва върху националната правна система, се намира в пряка зависимост от наличието на правно основание/механизъм за инкорпориране на нормите на международното право във вътрешното такова, който в повечето случаи е предвиден на конституционно равнище или с друго законодателно решение. В този

случай може да се каже, че държавният суверенитет се проявява най-силно, защото държавата доброволно се подчинява на приетите от нея международни норми, което следва да се разбира не като ограничаване на нейния суверенитет, а като възможност за по-пълното му осъществяване¹¹. Практиката на националните конституционни юрисдикции през последните няколко десетилетия се е увеличила драстично по този въпрос, тя може да се определи като емблематична, последователна и дори надграждаща. Тя играе незаменима роля за затвърждаване позициите на националната държава, съхраняване върховенството на нейното конституционно право и отстояване на нейните суверенитет и воля. В тази връзка е направен **анализ в сравнителноправен аспект на практиката на някои конституционни юрисдикции**, действащи на територията на държави членки на ЕС, по-специално на **Германия, Испания, Франция и Полша**. Особен акцент е поставен върху полемичното решение на Полския конституционен съд от 7 октомври 2021 г. по конституционно дело № КЗ/21¹², с което се затвърждава радикалната политика от страна на полската държава по отношение на европейската идея за обединение и сътрудничество. Вследствие на прегледа на конституционната практика като сериозна индикация за трансформация в отношението между наднационалното право и вътрешното право на съответната държава е отчетено наличието на решения на конституционните юрисдикции на държавите в полза на върховенството на националната конституция, което, от една страна, сериозно усложнява връзката между двете системи,

¹¹ Константинов, Е. Съотношението между международното и националното право в българската Конституция. – В: Конституцията от 1991 г. и участието на България в международните договори, под общата редакция на Константинов, Е., София: изд. „Сибис“, 1993, с. 31-32.

¹² Делото в Конституционния съд на Република Полша е образувано по искане на полския министър-председател Матеуш Моравецки, като има за цел да оспори решение на Съда на ЕС по дело С-824/18 от 2 март 2021 г., което задължава Полша да не следи и спазва правилата на националното конституционно право, в случай че те нарушават правото на ЕС. Решението на Съда на ЕС касае конституционно установената процедура за назначаване на съдии във Върховния съд на Полша и по-специално постигането на прозрачност и независимост при избора.

а, от друга страна, представлява своеобразна защита на държавния суверенитет.

Темата за суверенитета е продължена през призмата на присъединяването на България към ЕС и възникналото от това задължение за страната да транспонира законодателството, прието от европейските институции. Изследвано е имплементирането на правото на ЕС в българското законодателство и неговото взаимодействие с националното право, като са анализирани нормативните изменения, които българският законодателен орган предприема с цел осигуряване на юридическа среда за безпрепятственото проявяване действието на съюзното право, както и са изведени релевантните тълкувателни заключения, направени от Конституционния съд на Република България и Съда на ЕС по този въпрос, и някои възгледи на академичната общност. Акцент е поставен и върху евентуалното напрежение между чл. 5, ал. 4 и чл. 4, ал. 3 от българската конституция. По този начин изследването очертава мястото на правото на ЕС в българската правна система и разкрива неговата значима роля в живота на обществото и държавата.

В § 2. „Конституцията и международните договори за правата и основните свободи на човека“ е представена темата за правата и свободите на човека и за осигуряването на тяхната гаранция и защита на фона на дигитализация на всички сфери от обществения живот, световна пандемия, задълбочаващи се кризи, свързани с бежански вълни, военни конфликти и хуманитарни проблеми в различни райони по света, ширещ се международен тероризъм и други. Тя е разгледана в контекста на взаимодействието на българското право с международния правопорядък, гарантиращ правата и свободите на човека. Обърнато е съществено внимание на отворената позиция, която е възприета в Конституцията на Република България, към международното право,

посветено на правата на човека, като същевременно е установено, че тя се намира в динамичен процес на приемане на все повече международни стандарти и тяхното приобщаване в националното законодателство. Разгледани са редица международни актове и инструменти, прокламиращи правата и свободите на човека, към които българската държава се е присъединила. Обърнато е съществено внимание и на полемичния въпрос, свързан с **ратифицирането на Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие** (придобила известност като „Истанбулската конвенция“) от Народното събрание на Република България, както и **постановеното от Конституционния съд емблематично решение № 13 от 27 юли 2018 г.** по този казус, с което се обявява несъответствие на конвенцията с конституцията.

Въз основа на предложени преглед на въпроса, в заключение е направен извод, че преодоляването на предизвикателствата в областта на уредбата на правата на човека се явява основен проблем, който намира широк израз при взаимодействието на международното и националното право. На първо място международната общност, състояща се от отделните държави и създадените по тяхна воля организации, трябва да предприеме навременни мерки за гарантиране на човешките права с оглед динамично променящата се действителност и нейните отражения върху състоянието им. След което суверенната държава, като част от тази общност и признаваща нейните принципи и ценности, да припознае тези гаранции чрез механизма за имплементиране на норми на международното право във вътрешния правен ред. По този начин ще се осигури ефективна и пълноценна защита на правата и свободите на човека.

Накрая в самостоятелен § 3. „Covid-19 кризата и взаимодействието на международното и вътрешното (българско)

право“ е разгледано взаимодействието на международното право и националното право в контекста на (пост)пандемичните събития, причинени от силното разпространение на коронавирусната инфекция „COVID-19“, и последиците от нея, намерили отражение в различни аспекти на живота. Обсъдено е членството на българската държава в Световната здравна организация, нейната дейност и предприети мерки във връзка с ограничаване негативните последици от пандемията. На изследване е подложена и **идеята за изготвяне и договаряне на конвенция, споразумение или друг международен инструмент в рамките на Устава на Световната здравна организация за засилване на превенцията, готовността и реакцията при пандемии**, дадена за първи път от председателя на Европейския съвет Шарл Мишел по време на Парижкия мирен форум през ноември 2020 г., както и процеса по стратиране на нейното реализиране. В заключение е споделено общоприетото виждане, че светът по време и след COVID-19 изисква трудни отговори, основани на солидарност и отговорност, но преди всичко на взаимодействие и сътрудничество между всички заинтересовани страни и на всички равнища – глобално, регионално и национално.

Заключение

В заключението на изследването са систематизирани изводите от всяка от трите глави, от които се състои дисертационният труд.

Взаимодействието между международното право и вътрешното право има три основни аспекта: първо, въздействието на вътрешнодържавните норми (националното законодателство) в процеса на създаване на международноправни норми относно тяхното съдържание; второ, въздействието на международното право върху нормите на вътрешното право при тяхното създаване, изменение или приложение;

трето, проблемът с приложението на международноправните норми във вътрешната правна система в случай на колизия с националните норми. И при трите нейни измерения водещият елемент е осъществяването на суверенната воля на държавата по отношение на външния за нея правопорядък. В нейната сърцевина, намерила юридически израз в конституцията, се съдържат ценностите и принципите на демократично управление, отстояването на държавните интереси и реализацията на външнополитическите стремежи на народа. Държавата е този субект, който се характеризира със специфични само за нея особености и най-вече уникално законодателство, действащо в рамките на нейната територия, формирани вследствие на продължителни борби за независимост, военни конфликти, интеграционни движения, икономически и политически кризи и други събития, част от нейното историческо развитие.

Всяка вътрешна правна система, каквато е и тази на Република България, по отношение на международното право, постоянно търси необходимия баланс между международните обвързаности, поети от суверенната държава при реализиране на външната ѝ политика, и принципите и правилата, действащи във вътрешнодържавните ѝ граници. След установяване на вътрешно върховенство и авторитет, с една укрепваща се идентичност, основана на ценности, традиции и политика, националният правен ред се стреми към утвърждаване и отстояване на същността си и в международния правопорядък. Всичко това затвърждава значимата роля на конституционната норма на чл. 5, ал. 4 на основополагащо и легитимно правно основание за навлизане на наднационални правопорядъци в българската правна система и осъществяване на пълноценно взаимодействие между тях.

Ш. Приносни моменти

Приносът на дисертационния труд е свързан с изготвяне на **научни и приложни изводи и резултати**, които систематизирано подреждат разглежданите въпроси и осигуряват отговор на поставените проблеми на международното публично право и на конституционното право. Като **основни приносни моменти** могат да се сметат, както следва:

- Трудът представлява първото българско интердисциплинарно, систематично и цялостно изследване на проблематиката на взаимодействието на международното право и вътрешното право на суверенните държави, с подчертан фокус върху националното законодателство на Република България и нейния подход към чуждестранните правопорядъци, в исторически, правен и актуален контекст. То включва богат обзор на научни разработки по въпроса от български и чужди автори, съдебна практика на редица институции на националното и международното правораздаване, както и други вътрешни и наднационални актове и документи, имащи отношение към утвърждаването на международното право във националната правна система.
- Извършен е задълбочен и цялостен анализ на разпоредбата на чл. 5, ал. 4 от Конституцията на Република България, посредством която националният правопорядък се отваря за прякото въздействие на международното право. Така, разглеждайки международното право през призмата на Конституцията, се очертава неговото място и значимост в българската правна система. А конституционната норма на чл. 5, ал. 4 се утвърждава като основополагащото и легитимно правно основание за навлизане на наднационални правопорядъци в българската правна система и осъществяване на пълноценно взаимодействие между тях.

- За приносен момент могат да бъдат счетени проучването и систематизирането на юриспруденцията на Конституционния съд на Република България, относима към чл. 5, ал. 4 от КРБ, придружени с посочване на съответни изводи и важни положения за взаимодействието на международното право и вътрешното право.
- Направени са обзор и систематизация на договорната практика на България за период от последните 15 години (1.01.2007г.-31.12.2021г.), които могат да бъдат полезни за представителите на науката и практиката и най-вече за правоприлагащите държавни органи.
- Направен е историко-правен анализ на правната уредба на взаимодействието на международното право и вътрешното право в контекста на конституционното развитие на България (от първата българска конституция до днес), вследствие на който може да се разбере и оцени по-добре действащата позитивноправна регламентация на това взаимодействие и да се спомогне за нейното усъвършенстване и адаптиране спрямо проблемите на съвременното общество.
- За първи път в българската доктрина е направен сравнителноправен анализ на конституционната уредба на взаимодействието между международното право и вътрешното право на всички държави членки на ЕС, както и на други интересни и/или влиятелни в сравнителноправен аспект държави.
- Приносни моменти има и в някои елементи на разглеждането на темата за взаимодействието на международното и вътрешното право в контекста на отстояването на държавния суверенитет през призмата на конституционното правораздаване на някои европейски държави и практиката на Съда на ЕС, както и в контекста на защитата на правата и основните свободи на човека.

- За приносен момент може да бъде сметено разработването на темата за връзката между двете правни системи в контекста на (пост)пандемичните събития, свързани с разпространението на коронавирусното заболяване „Covid-19” и последиците от него.
- Направени са критики и препоръки *de lege ferenda* за нормативни промени:
 - в посока разширяване обхвата на приложното поле на разпоредбата на чл. 5, ал. 4 от КРБ с включването и на други източници на съвременното международно право;
 - в посока разширяване обхвата на понятието „вътрешно законодателство“, използвано в чл. 5, ал. 4, изр. 2 от КРБ;
 - за систематизирането на международните договори, с които българската държава се е обвързала посредством изпълнението на предвидените в чл. 5, ал. 4 от Конституцията условия, в специален електронен публичен регистър, който да е от полза най-вече за правоприлагащите държавни органи.

IV. Публикации, свързани с дисертационния труд

Публикации на автора по предмета на дисертационния труд

- 1. Писарска, Г.** Съотношение между международното право и вътрешното право: исторически ракурс и съвременни измерения. – В: Мултидисциплинарно списание за науката, образованието и изкуството. Годишник. Благоевград: Съюз на учените – клон-Благоевград, 2019, с. 371-378.
- 2. Писарска, Г.** Относно непосредственото действие на чл. 5, ал. 4 от Конституцията на Република България. – В: Сборник с доклади от IX национална конференция на докторантите в областта на правните науки. София: БАН, 2020, с. 153-164.
- 3. Pisarska, G.** The interpretative case law of the Constitutional Court of the Republic of Bulgaria on art. 5, para. 4 of the Constitution. – *International Journal*, Vol. 41.5: Knowledge for sustainability, Skopje: Institute of Knowledge Management, 2020, pp. 999-1005.
- 4. Писарска, Г.** Въздействие на правото на Европейския съюз върху българското законодателство в контекста на новата европейска директива 2019/1937 за защитата на лицата, подаващи сигнали за нарушения на правото на Съюза. – В: Сборник научни трудове от XXIX международна научна конференция за млади учени, 24 и 25 септември 2020 г. София: Авангард Прима, 2020, с. 31-39.
- 5. Писарска, Г.** Отварящата функция на Конституцията на Република България. – В: Пролетни правни дни 2020 – сборник с доклади от конференция, организирана от Юридическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, том 2. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2021, с. 46-54.
- 6. Писарска, Г.** Мястото на правото на ЕС в българската правна система по смисъла на чл. 5, ал. 4 от Конституцията на Р. България. – В:

Сборник с доклади от X национална конференция на докторантите и постдокторантите в областта на правните науки. София: БАН, 2021, с. 305-317.

7. **Писарска, Г.** Отношението между международното право и вътрешното право при действието на българските конституции до 1991г. – В: Сборник с доклади от XI национална конференция на докторантите и постдокторантите в областта на правните науки. София: БАН. – под печат.
8. **Писарска, Г.** Взаимодействие на международното право и вътрешното (българско) право в контекста на Covid-19 кризата. – В: Сборник с доклади от Научна конференция „Право и общество в (пост)пандемичния свят“, организирана от Югозападен университет „Неофит Рилски“, 09-10 май 2022 г. – под печат.

Публикации на автора извън предмета на дисертационния труд

9. **Pisarska, G.** The Development of Legal Regulation of the Combating Corruption – Main Criteria for the Confirmation of Democratic Values in the European Society. – In: International conference KNOWLEDGE-BASED ORGANIZATION, 25(2), pp. 182-188. Retrieved 26 Jul. 2019, from doi:10.2478/kbo-2019-0077.
10. **Писарска, Г.** Актуални въпроси на делиберативната демокрация в Република България. – *Право, Политика, Администрация*, 2020, том 7, бр. 1, с. 53-63.
11. **Cheshmedzhieva, M, Mircheva, V., Pisarska, G., Haydushka, E.** Impact of globalization on the direct participation of citizens in local self-government in the Republic of Bulgaria. - SHS Web of Conferences, Volume 92, 2021, DOI: <https://doi.org/10.1051/shsconf/20219207013>

SOUTH-WEST UNIVERSITY “NEOFIT RILSKI”

FACULTY OF LAW AND HISTORY

DEPARTMENT “INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS”

Galina Galabova Pisarska

**INTERACTION OF INTERNATIONAL LAW AND DOMESTIC LAW
(ARTICLE 5, PARAGRAPH 4 OF THE CONSTITUTION OF THE
REPUBLIC OF BULGARIA)**

ABSTRACT

of a dissertation

*for obtaining the educational and scientific degree “Doctor” in a professional
field 3.6. Law, scientific specialty “International Law and International
Relations”*

Scientific Supervisor:

Prof. Dr. Sc. Georgi Bliznashki

Blagoevgrad

2022

By order № 2823/17.12.2018 of the Rector of SWU “Neofit Rilski” in December 2018 Galina Pisarska was enrolled as a full-time PhD student in the doctoral program in *International Law and International Relations* at the Department of International Law and International Relations at the Faculty of Law and History of SWU “Neofit Rilski”.

The topic of dissertation is “Interaction of International Law and Domestic Law (Article 5, paragraph 4 of the Constitution of the Republic of Bulgaria)”, with scientific supervisor Prof. Dr. Sc. Georgi Bliznashki.

The paper was discussed and directed for public defense at a meeting of the Department of International Law and International Relations at the Faculty of Law and History of SWU “Neofit Rilski” on April 28, 2022.

According to Order № 921/17.05.2022 of the Rector of SWU “Neofit Rilski” the composition of the scientific jury was approved and a date was set for holding an open meeting for the defense of dissertation.

Internal members of the scientific jury:

Prof. Dr. Gabriela Belova Belova-Ganeva, SWU “Neofit Rilski”

Assoc. Prof. Dr. Nikolay Atanasov Marin, SWU “Neofit Rilski”

Reserve member: Assoc. Prof. Dr. Nikolay Popov, SWU “Neofit Rilski”

External members of the scientific jury:

Prof. Dr. Emil Georgiev Konstantinov, IDP at BAS

Prof. Dr. Diana Petrova Kovacheva, IDP at BAS

Assoc. Prof. Dr. Deyana Dimitrova Marcheva, NBU

Reserve member: Assoc. Prof. Dr. Diana Marinova Marinova, UNWE

*An open meeting of the scientific jury for the defense of the dissertation will be held on **04.07.2022** at 13:30.*

The dissertation and defense materials are available at the PIF of SWU “Neofit Rilski” at: Blagoevgrad, 1 G. Izmirliiev Square - Makedoncheto Square, and on the university website: www.swu.bg.

CONTENT

I. General characteristics of the dissertation	4
1. Relevance of the scientific paperwork.....	4
2. Subject and scope of the scientific paperwork	5
3. Purpose, thesis and tasks of the scientific paperwork	7
4. Methodology of the research work	9
5. Volume and structure of scientific paperwork	10
6. Bibliography	10
II. Content of the dissertation	11
Introduction.....	11
1. Chapter one. Interaction of international law and domestic law - historical development and trends	11
2. Chapter two. Contemporary aspects of the interaction of international law and domestic law of the Republic of Bulgaria	18
3. Chapter three. Special cases of interaction between international law and domestic law	26
Conclusion.....	30
III. Contributions	31
IV. Publications, related to the dissertation.....	34

I. General characteristics of the dissertation

1. Relevance of the scientific paperwork

The relevance of this dissertation is determined mainly by the crucial importance of the interaction of international law and domestic law of sovereign states for foreign policy relations and maintaining international cooperation, on the one hand, and for the proper implementation of international law in the national legal system, on the other. This interaction generates casuistry, challenges, jurisprudence, and raises questions that theory and practice often find difficult to answer unambiguously. Its complexity stems from the interdisciplinary nature of this problematic issue, as it includes institutions and categories of both international and constitutional law, as well as law in general, which is important for the proper and full functioning of international and national legal systems.

The topicality is also determined by the low level of elaboration of the problem in the science of Bulgarian international and constitutional law. Undoubtedly, it would be useful, both theoretically and practically, to supplement legal doctrine with a study of the interaction of the two legal orders and its contemporary dimensions and manifestations, influenced by the dynamically changing social and legal reality. The topic has been and continues to be the subject of a number of dissonances in the legal space, and it is extremely difficult, even impossible at this stage to consider all doctrinal theoretical and legal opinions, formed during the various stages of social development. In Bulgarian doctrine, the issue is discussed in more detail by Petko Radoinov in his work, entitled “Coordination of domestic and international law” and published in 1971¹, which was used as a foundation in writing some parts of this paper. However, his research covers the regulation of

¹ See: Radoinov, P. Coordination of domestic and international law. Sofia: Science and Art, 1971.

the relationship between domestic law and international law under the Constitution of the People's Republic of Bulgaria of 1947 and the draft new constitution in the state of global reality from that period of time, and nearly 50 years have passed since then.

The rapid pace of social development and globalization, the progressive development of international and domestic law, global and national crises and problems, as well as the deepening of international cooperation and digitalization in all spheres of public life determine new trends, development prospects and complications of the correlation between the two legal systems, which impose the need for new research on the subject.

The interpretive case law of the constitutional courts, especially the Bulgarian Constitutional Court, and the institutions of international justice (the International Court of Justice, the Court of Justice of the EU, etc.), as well as the drafting and conclusion of more and more international treaties play an important role in making sense and the revelation of the peculiarities of the connection between the national and international legal order, due to which it has received considerable attention in the present paperwork.

In view of the above, we believe that the topic would be relevant.

2. Subject and scope of the scientific paperwork

The dissertation examines the interaction of international law and domestic law of sovereign states, focusing on the national legislation of the Republic of Bulgaria and its approach to foreign law. The work is based on an in-depth and comprehensive analysis of the provision of Art. 5, paragraph 4 of the Constitution of the Republic of Bulgaria, which regulates this issue from the highest order. In this regard, the study has **two main objects**: international public law, considered as a separate autonomous legal system, and domestic

law, which is a system of domestic normative and non-normative legal acts, having different legal force and reflecting the specifics of the state, in particular of the Republic Bulgaria.

The subject of research is the existing constitutional mechanisms and legislative decisions for regulation and implementation of the interaction of international law and domestic law (with a main focus on that of Bulgaria), as its modern dimensions and complications are analyzed. To achieve this aim, the main sources of the norms of domestic law and international public law are considered, paying significant attention to the origin, development and operation of both systems in historical and legal aspects. Their main characteristics are presented by pointing out the thoughts of a number of Bulgarian and foreign authors, working in this field. In order to achieve maximum comprehensiveness of the scope of international law, the concept of “European Union law” is defined through the prism of the founding treaties, the case-law of the Court of Justice of the EU and the case-law of the constitutional courts, as well as the views of academia. This also addresses the contentious issue of whether European Union law is part of international law or should be considered as a separate legal system. On the other hand, when considering the concept of Bulgaria's domestic legal system, priority is given to the constitution, understood as a “value charter”², and its important role as a fundamental and supreme law of the state in determining its foreign policy and implementing foreign legal norms, discussed by indicating the scientific achievements in this field.

The growing role of international and domestic constitutional justice and the accumulation of serious practice on the subject matter further complicate the relationship between the two legal systems, which is why their consideration inevitably falls within the scope of the study. Moreover, the participation of sovereign states in increasingly diverse international organizations raises the

² Bliznashki, G. The Modern Constitution as a Value Charter. - *Legal World*, 2000, № 2, 32-43.

question of the balance between the two legal orders for the modern law enforcer, as he is required to know and apply equally not only the Constitution, laws and regulations of the sovereign state, but also the international treaties, which have become an integral part of its domestic law, and of course in the present work the emphasis is on the Bulgarian legal reality. That is why the review of the contractual practice of Bulgaria, formed after 2007, when the Bulgarian state officially became a full member of the EU, finds its place in the subject of research.

3. Purpose, thesis and tasks of the scientific paperwork

The purpose of the scientific research is to thoroughly study, identify, systematize and define the specific aspects of the interaction between international law and domestic law of sovereign states, in particular of the Republic of Bulgaria, as well as to prove the existing inseparable and interdependent correlation between them. To achieve this goal, a scientific study of the modern dimensions, complications and problems of the relationship was performed and an answer to the theoretical and practical questions was proposed.

The current study argues that the relationship between international law and domestic law is in constant dynamics, interaction, enrichment and complexity, as each sovereign state defines its own way of interacting with other legal systems, which in most cases is provided for in constitutional level. The Republic of Bulgaria has adopted the provision of Art. 5, para. 4 of its Constitution to serve as a basic legal basis for the incorporation into domestic law of the norms of the international legal order, which the Bulgarian state has committed itself through the conclusion/ accession of /to international treaties with. In this way, it realizes and strengthens its sovereignty in international relations, while declaring the will of the people to bind themselves to the

international community and its legal achievements. Emphasizing the direct and priority effect of international legal norms in national legislation, underlines the value of international law, which reflects the conciliatory will of sovereign states and their readiness and aspiration to actively participate in finding common solutions that adequately respond to challenges and new trends, facing the world. Thus, the sovereign state further strengthens its role as an active participant in the formation of international politics and important supranational decisions, on the one hand, and strengthens its national and constitutional identity, on the other.

In order to achieve the above-mentioned goal and substantiate the research hypothesis, **specific tasks have been formulated**. They also reflect the stages that the research goes through from a purely methodological point of view.

The specific tasks are:

- Identifying the characteristics of the interaction between international law and domestic law in the course of international dynamics, comparing different theoretical schools, concepts and statements about the concepts of “international (public) law” and “domestic law” and the existing relationship between them in historical and contemporary aspect;
- Historical-legal and comparative legal analysis of the legal framework of the interaction of international law and domestic law in the context of the constitutional development of Bulgaria (including the force of four Bulgarian constitutions), which allows to understand and evaluate the current positive legal regulation of this interaction, help to improve it and adapt it to the problems of modern society;
- Determining the place and effect of the norms of international law in the Bulgarian legal system by examining the institutes of ratification,

promulgation and entry into force of international treaties within the meaning of Art. 5, para. 4 of the CRB. In this regard, a comparative legal analysis and identification of good constitutional practices of both Bulgaria and other countries are envisaged;

- Indication, research and systematization of the jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Bulgaria, relevant to Art. 5, para. 4 of the Constitution, deriving the relevant conclusions and important provisions concerning the interaction of international law and domestic law;
- Review and systematization of the contractual practice of Bulgaria for the period of the last 15 years (1.01.2007-31.12.2021), which will be useful for the representatives of science and practice and especially for the law enforcement state bodies;
- Research and identify specific and problematic cases of the relationship between international law and domestic law, which are influenced by the dynamically progressing global world and address issues, related to state sovereignty, protection of human rights, impact of EU law and (post)pandemic events.

4. Methodology of the research work

In preparing this dissertation, **various research and methodological approaches** have been used, which are necessary due to the wide-ranging and interdisciplinary nature of the issues under consideration. The research methodology includes normative, documentary, theoretical, historical-chronological, logical-analytical, teleological and systematic approach, combined with comparative law analysis, where necessary. When for the purposes of the research it is necessary to explain the content of relevant normative provisions, a descriptive-analytical and linguistic approach is also

used in order to clarify the semantics. In view of the above, the methodological basis of this paper is a complex of both general and special methods for conducting research. Deduction, induction, analysis, synthesis, comparison, combined with a critical-analytical approach have been used among the general scientific methods. This makes it possible not only to trace the origin and development of the relationship between the two legal orders historically, but also to explain the trends in the evolution of this legal relationship. Geopolitical and politico-economic methods have been used to outline the current state of international life. With the help of the critical-analytical and comparative law method, the legislation regulating the interaction between the two legal systems has been evaluated, and based on this analysis, *de lege ferenda* recommendations can be made with a view of improving the existing legal framework.

5. Volume and structure of scientific paperwork

The dissertation consists of an introduction and three chapters, ending with a conclusion, bibliography, appendices and a list of publications. The paper has a total volume of **338 pages** (font 14, 1.5 Times New Roman), including content, bibliography and appendices. There are three chapters in the content part, each of which is divided into paragraphs, and most of the paragraphs into additional structural subdivisions. The bibliography includes **178** titles of scientific literature, over **53** sources of case law, **430** footnotes and **4** figures/tables.

6. Bibliography

The bibliography used consists of **178 titles**. There are 128 Cyrillic articles and books in Bulgarian and Russian, and 50 in Latin. Regarding the sources in Latin, books and articles in English, German and French were used. In addition, the study includes more than **50 judicial acts** of the institutions of national and

international justice, more than **430 international treaties**, the relevant texts of the constitutions of all EU Member States, and some others. The bibliography is supplemented by a number of other international acts and documents, related to the topic.

II. Content of the dissertation

Introduction

The purpose of the introduction is to outline the topic of dissertation research, but also to set the limits, within which the scientific work is performed. The introduction also describes the methodology that was followed in preparing the dissertation. It contains the relevance and significance of the research, the subject of the research, the purpose, the research hypothesis and the set tasks of research, the methodology of the research work and a description of the volume and structure of the paperwork.

1. Chapter one. Interaction of international law and domestic law - historical development and trends.

The first chapter, entitled “**Interaction of International Law and Domestic Law - Historical Developments and Trends**”, aims to reveal, comprehend and correctly perceive the peculiarities of the relationship between international law and domestic law of individual sovereign states, first clarifying the essence and fundamental principles of the two main objects of research, namely domestic law, which is a system of normative and non-normative legal acts, having legal force and reflecting the specifics of the state, in particular of the Republic of Bulgaria, and international law as a separate autonomous legal order. To this end, the study examines the main sources of norms of domestic law and international public law, paying significant attention to the origin, development and operation of both systems in historical and legal aspects.

§ 1. “Characteristics of International Law and Domestic Law” presents the main essential and fundamental features of international public law and domestic law of individual sovereign states, analyzing the established theory of a number of Bulgarian and foreign authors working in this field. In this sense, first of all, **in a separate point 1.1. “Concept of international (public) law” of § 1.**, a brief historical and legal trace of significant events that led to the emergence, development and formation of modern forms of public international law, considered as a separate legal system of contractual and customary law and principles and a result of the conciliatory sovereign will of states and governing relations between them. The evolution of international law is undoubtedly related to the development of human society and state entities, so the periodization, which is considered in the study, covers four consecutive periods- Antiquity, Middle Ages, post-Middle Ages and modern times. During the different periods it has undergone significant metamorphoses, which have led to the formation of its modern appearance with its characteristic features. Over the decades, numerous textbooks, monographs and publications on the legal nature of international law have been written and published by foreign and Bulgarian specialists, in which a number of variations of definitions of international law can be found. The development of each definition is a labor-intensive and responsible process, which undoubtedly leaves its mark on the doctrine and helps to reveal its specific features, which is why some of them are listed. Despite numerous interpretations, the idea of the modern appearance of international law as a legal structure, established as a regulation for the dynamically developing international relations at the time, and which is necessarily bound by “current international law, expressing a new degree in the development of principles and the rules of international law”³. It has a number of specific characteristics that distinguish it from national legal systems, which are related to the existence of the modern state and the functioning of its

³ Borisov, O. Borisov, A. International Public Law. Sofia: Nova Zvezda, 2020, p. 44.

apparatus. The boundaries of the subject of international law have also been clarified, which should be distinguished from the subject of private international law, which is left aside as dealing with resolving private-law conflicts with an international element between the respective private-law subjects.

In order to achieve maximum comprehensiveness of the scope of international law in **a separate point 1.2. “EU law as part of the IPL or as a separate legal system” is defined in § 1.** the concept of “European Union law” through the prism of the founding treaties, the case law of the Court of Justice and the case law of the constitutional courts, and through the views of the academic community. In this way, the topic of whether European Union law is part of international law or should be considered as a separate legal system is discussed. Despite differing views on its legal nature, the doctrine states that the prevailing view is that EU law differs from international law in its sources, but that the relationship between EU law and the domestic law of the Member States completely overlaps with that of international law and domestic law with regard to the incorporation of EU primary law into national law⁴. Moreover, it differs from international law in that, under international law, states remain sovereign in all situations, even in the performance of international obligations, while the state reserves the right to judge the binding and performance of its obligations under domestic law⁵. The study also points out that despite the differences with the existing legal systems and the "autonomous" legal order it creates, the EU is based on founding treaties concluded within the framework of international law and as such within the meaning of Art. 5, para. 4 of the Bulgarian Constitution, they should be adopted in accordance with the established procedure in order to give effect. Therefore, for the purposes of the dissertation, EU law is treated as a

⁴ Borisov, O. European Union Law. Sofia: Nova Zvezda, 2010, p. 204.

⁵ Chalmers, D., Davies, G., Monti, G. European Union Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 185.

unique, autonomous and special manifestation of the concerted will of some members of the international community.

Next, in a **separate section 1.3. “Concept of domestic (national) law” of § 1.**, the scope and content of the concept of domestic legal system with a focus on that of the Republic of Bulgaria are examined. The main sources of domestic law are the supra-laws, laws and regulations of the sovereign states. In the course of analytical interpretation, priority is given to the constitution and its functional features, as its quality as a “fundamental” and “supreme” law of a state, representing the core, the basis of a domestic legal system, justifies its most important role for the establishment of the national legal system, for the determination of the foreign state policy and for the realization of the interaction of the internal legal order with the foreign legal orders. All of this is discussed by pointing out the scientific achievements in this field. Based on the theoretical and legal statements and definitions of the constitution, the following summary is made: The Constitution is an act of the constituent power, the supreme and fundamental law of a sovereign state, which determines in advance the values and goals that will underlie its public and legal reality, and like any normative act should be synchronized to the necessary extent with the others, and all of them with the Constitution. This includes international treaties by which the Bulgarian state assumes certain obligations to other states or international organizations and which become an integral part of its legislation. In view of this feature, they must be introduced systematically and consistently, without any noticeable contradiction between them and internal norms, despite the fact that Bulgarian constitutionalism explicitly provides an advantage in their favor in the event of a conflict. It is no coincidence that the issue of the interaction between international law and domestic law has been resolved first at the constitutional level.

§ 2., entitled **“Theoretical and legal concepts for the interaction of international law and domestic law”**, examines the leading theoretical and legal opinions in science on the emergence and development of the relationship between international law and domestic law of the state.

The question of the interaction between the two legal orders is defined as **“one of the most complex and controversial issues in legal theory”** in general and based on the complexity and importance of its theoretical and practical situation, Canadian lawyer Camara even refers to it, using the Latin term **“vexata quaestio”**, which in Bulgarian translation means **“tortured, unresolved issue”**⁶. On it the bright representatives of the legal doctrine during the different historical periods pay considerable attention and place in their works, as a result of which numerous scientific interpretations and theories about the interaction between domestic and international law have been created. However, the most characteristic of them can be divided into three main groups: two monistic and one dualistic, and there are some intermediate forms in both monistic and dualistic theories. These classical notions are considered in separate points, respectively **item 2.1. “Monistic approaches”** and **item 2.2. “Dualistic Approaches”**. The common feature of all monistic theories is that they proceed from the idea of the primacy of one of the two legal orders - domestic or international, and the dualistic - that they recognize their independence and equivalence, their parallel existence and interaction. Afterwards, new approaches that have emerged in recent years as a result of intensifying globalization processes and international cooperation, as well as the modernization of international law, are given a special place in a separate **item 2.3. “New theoretical and legal approaches and trends”**.

Examining these theoretical and legal decisions in detail allows to assess in full and in depth the topic of interaction between the two systems, to see the

⁶ Camara, J. The ratification of international treaties, Toronto: Ontario Publishing Co, 1949, p. 69.

individual features and functional characteristics that determine it, as well as to outline the problems arising in this regard. In this way, it is possible to comprehend its essence as a current legal category and value, and hence to help the unimpeded application of the rules of international law in the domestic legal order of modern society and the state.

Another thing that is striking in the discussion of the various opinions is that this problem is not taken into account in earlier teachings: first, because the possibility of conflict between international and national law is excluded from their common source, namely the intelligent nature of man; secondly, because of the insufficient development of positive law at that time, this problem is devoid of practical value. It can be noticed that it acquired special practical importance only at the end of the 19th century with the development of positivism and intensive lawmaking.

It has been found that, however attractive these theoretical constructions may be, they are incapable of providing convincing answers to questions arising in specific situations of interaction between international law and domestic law outside the norms. It is explained that the vitality of these theoretical approaches is due to their connection with regulatory regulation, in other words, their regulatory saturation. However, the doctrinal theoretical and legal opinions, formed during the various stages of social development, are an important starting point for the creation of modern international public law and are often introduced as an auxiliary source in the law-making and dispute resolution. The history of these theories testifies to the finding that in doctrine and politics the maintenance of one or the other theory is largely determined by the state of legal regulation and the possibilities for its use in the interests of a state. Given the rapid pace of socio-economic development and globalization, as well as the deepening of international cooperation in all spheres of public life, it is reasonable to conclude that there are prerequisites for a new perspective on the

relationship between the two legal systems, reflecting modern postmodern state of interstate law together with new trends in the development of international relations and the challenges facing today's civil society, which seems to overcome the classic theoretical confrontation monism against dualism. And while this process is still in its infancy, we are adhering to *a dualistic approach* in dealing with the issue of the interaction between the two systems.

Thirdly, in an independent § 3. "Interaction of international law and domestic law in the context of the constitutional development of Bulgaria until 1991", a historical and legal analysis of the regulation of the interaction of international law and domestic law in the operation of Bulgarian constitutions adopted before 1991. The issue of the relationship between international law and domestic law was present in our legal space even before the entry into force of the current Constitution of the Republic of Bulgaria. In the period up to 1991 our constitutional development is characterized by the adoption of Tarnovo Constitution of 1879 and two socialist constitutions of 1947 and 1971. In this paragraph in separate points, respectively **item 3.1. "According to Tarnovo Constitution of 1879"** and **item 3.2. "According to the two socialist constitutions of 1947 and 1971"**, it is considered how the Bulgarian state reproduces the norms of international law in its legislation under the force of its previous three constitutions. For this purpose, the relevant constitutional and legislative texts on this issue are analyzed and compared. Historical-legal and comparative-legal analysis allow to properly understand and evaluate the current positive legal framework of the interaction between international law and national legislation and to help its improvement and adaptation to the problems of modern society. It is taken into account that the three Bulgarian constitutions, in force until 1991, were drafted and adopted at different times and under different political regimes. However, with regard to the regulation of the interaction of international law and domestic Bulgarian law, the existence of

serious similarities and common features has been established. In all three constitutions this matter is regulated by special norms of separate laws, and after 1975 and in general by the adoption of Decree № 1496 of the State Council of the People's Republic of Bulgaria on the participation of the People's Republic of Bulgaria in international treaties. They do not contain specific constitutional norms that directly regulate the legal status of the relationship between international and national law. All three constitutions provide for only a few separate procedural issues, concerning the powers of public authorities to involve the state in international relations. Thus, it was concluded that the current Constitution of the Republic of Bulgaria, in force since July 13, 1991, is responsible for resolving the issue of the incorporation and action of international in the national legal system, as it indisputably brings clarity through the adoption of provision of Art. 5, para. 4.

2. Chapter two. Contemporary aspects of the interaction of international law and domestic law of the Republic of Bulgaria.

Chapter two of the dissertation is entitled “**Contemporary aspects of the interaction of international law and domestic law of the Republic of Bulgaria**”. It examines the contemporary aspects of the interaction of international law and domestic law of the Republic of Bulgaria, performing an in-depth analysis of the provision of Art. 5, para. 4 of the Constitution of the Republic of Bulgaria.

Art. 5. (4) International treaties which have been ratified in accordance with the constitutional procedure, promulgated and having come into force with respect to the Republic of Bulgaria, shall be part of the law of the State. They shall have primacy over any conflicting provision of the domestic legislation.

The constitutional provision of Art. 5, para. 4 introduces one of the most important principles of the Constitution, which establishes the connection of the

sovereign nation-state with the international legal community. **The thesis which has been confirmed is that this constitutional norm is the leading and legitimate legal basis for the application of the norms of international law in the Bulgarian legal system and at the same time creates favorable conditions for the development of its interstate relations and cooperation.**

It is explained that, by its legal nature the interaction of domestic and international law is a complex process consisting of several successive stages. This is because these two legal orders exist and operate in parallel, develop with each other and sometimes contradict each other. Firstly, it is necessary to achieve the harmonization of the wills of the individual states, which has as its legal consequence the creation of international law. In this coherence, in order to draw up common rules for mutual communication, “states shall approach from the point of view of the existing legal norms in this field in their national legislation”⁷. These rules of international law, reflecting the common will of states, should be applied in individual states. The second phase is usually more technical in nature, given that in most cases the application of international law is carried out through the means and methods of domestic law, namely through the legislative activity of individual states and their bodies. It is subjected to a detailed examination in this chapter, accompanied by the derivation and identification of relevant conclusions, problematic issues and trends on the topic.

First of all, in a separate § 1. **“Legal basis of the interaction of international law and Bulgarian domestic law”**, the current legal framework of the interaction between international law and domestic law at the national level is considered, which in turn is complemented by international and European standards setting the general framework that follows the Bulgarian Constitution. In a separate item 1.1. **“Interaction in the operation of the Constitution of the Republic of Bulgaria of 1991”** analyzes the relevant legal

⁷ Borisov, O. International Public Law, Sofia: Nova Zvezda, 2020, p. 47.

norms of the current Bulgarian Constitution, the special Law on International Treaties of the Republic of Bulgaria governing the participation of the Bulgarian state in international treaties and major supranational and international acts (such as the Vienna Convention on the Law of Treaties, the UN Charter and many others). It was emphasized that with the adoption of the new Constitution of the Republic of Bulgaria on July 12, 1991, a completely new approach was adopted in resolving the issue of the interaction between domestic law and international law. In this regard, the report of the Commission for drafting the Constitution of Bulgaria⁸, the reasons for the submitted draft and the transcripts of the plenary sessions in the part, concerning the adoption and formation of the final text of norm of Art. 5, para. 4, are examined. The view, expressed in the doctrine, is shared that with the provision of art. 5, para. 4 “the Constitution of the Republic of Bulgaria serves as a kind of bridge between international and domestic law”⁹. Thus, domestic law is the main means of implementing the rules of supranational law, and in turn it is a means which in international relations the state implements the rules of domestic law, goals and principles of foreign policy and diplomacy by¹⁰.

⁸ The Commission for Drafting the Constitution was established by a decision of the Grand National Assembly of July 30, 1990, consisting of 57 deputies, representatives of all parliamentary groups. A total of 16 constitutional projects have been submitted to the Supreme National Assembly, five of which have been submitted by political parties - the Bulgarian Socialist Party, the Bulgarian Social Democratic Party, the Bulgarian Agrarian People's Union, the Nikola Petkov Bulgarian Agrarian People's Union and the Radical Democratic Party. Three projects were submitted by the MPs Velko Valkanov, Nikolay Pavlov, Yanaki Stoilov, one was submitted by a group of citizens improperly, six projects were submitted by individual citizens and one independent project by constitutional experts. The Commission's work goes through several phases, aimed at drafting a final draft Constitution, which will be formally submitted for discussion and adoption in plenary. During the first phase, nine subcommittees were set up with the task of developing the principles of the future constitutional matter in the relevant sections and the institutions to be set up. The second phase includes discussion and analysis of the proposals of the subcommittees and preparation of a summary draft of the structure and content of the future Constitution. In the third phase, a small working group of MPs was formed, which began formulating specific constitutional texts based on the discussions and opinions adopted. The last fourth phase ends with the elaboration of the final draft of the Constitution. The preliminary discussion held before the first reading of the draft within four consecutive plenary sessions of the Grand National Assembly on the so-called "basic principles" of the future Constitution, together with its structure and annotated content, proved extremely useful for concluding the work of the Constitutional Commission. The draft constitution is considered and adopted in three readings.

⁹ Bliznashki, G. *Scrolls in Constitutional Law № 5: The Doctrine of the Constitution. Part I. Nature and functions of the Constitution.* Sofia: SU "St. Kliment Ohridski", 2019, p. 38.

¹⁰ Borisov, O. *International Public Law.* Sofia: Nova Zvezda, 2015, pp. 46-47.

The review of the constitutional regime of the interaction of international law and Bulgarian domestic law has been supplemented and further developed by analyzing the norms of the Law on International Treaties of the Republic of Bulgaria, which has been in force since 2001 and determines the procedure for preparation and conclusion of international agreements of the Republic of Bulgaria, as well as the procedure for implementation, amendment, suspension, termination, storage and registration of international agreements, which the Republic of Bulgaria is a party to.

Next, the scope of art. 5, para. 4 of the CRB. Respectively in **item 1.2. “International treaties as part of domestic law” of § 1.**, the category of international treaties, approved as the main source of international law and as the only one, falling within the scope of Art. 5, para. 4. The normative base regarding the order and the manner of concluding international agreements on behalf of Bulgaria, as well as the organization and the procedure for incorporation of the ratified, promulgated and entered into force international agreements, provided in art. 5, para. 4 of the Constitution. It is indicated which international treaties become part of the domestic law of the state. In a separate **point 1.3. “Sources of International Law, not falling within the scope of Art. 5, para. 4 of the Constitution of the Republic of Bulgaria” of § 1.** the issue of application of other sources of international law in the Bulgarian legal system and the decision of the legislator to give priority only to international treaties over domestic law in case of conflict is discussed. For this purpose, the main sources of international law referred to in Art. 38 of the Statute of the International Court of Justice of the United Nations - international custom as evidence of common practice, recognized as law, and general principles of law, recognized by civilized nations, are considered through the prism of theory and international jurisprudence. The topic of legally binding acts of international organizations in the form of decisions, resolutions, etc. is also touched upon,

which also give rise to rights and obligations for the subjects of the international community and which are defined in the doctrine as a relatively new source of international law, because of the gradual recognition of the legal personality of international organizations by a wider circle of the international community and the significant increase the role of organizations in international life.

In conclusion, based on the above analysis, the provisions of Art. 149, para. 1, item 4 and of Art. 85, para. 3 of the Bulgarian Constitution provide for a wide range of binding norms in the field of international law. As such, the norms belonging to the international custom (*jus cogens*) should be considered in the first place, which derive their binding effect from *de facto* observance and understanding in the states that they are a mandatory practice. Apart from them, the general principles of law recognized by civilized nations are a kind of source of international legal norms of a non-contractual nature. They are guiding principles based on legal logic and the long-established achievements of legal science. Their importance is expressed not only in the role of a kind of compass in the absence of explicit permission, but also as a single standard to which the regulations of both individual legal systems and the contractual agreements reached are commensurate. However, their place in the Bulgarian legal system is not outlined in a definite way, as the constitutional legislator has done for international treaties through the provision of Art. 5, para. 4 of the CRB. Taking into account the above and the growing role of international organizations on the international scene, a *de lege ferenda recommendation* was made in the direction of expanding the scope of application of the provision of Art. 5, para. 4 of the Constitution with the inclusion of other sources of contemporary international law.

Moreover, § 2. "The norms of international treaties become part of Bulgarian domestic law - Art. 5, para. 4 of the CRB" is dedicated to the implementation of the interaction of international law with national legislation.

This part of the study is more technical in nature, due to the fact that it reflects the procedure for implementing the rules of international law in the Bulgarian legal system and their application and action in it. The application of international law is carried out through the means and methods of domestic law, namely through the legislative activity of the state and its bodies. The provision in Art. 5, para. 4 of the CRB, a procedure for incorporation of international legal norms contains three conditions, given in cumulative totality, which a norm of an international agreement should meet in order to become part of the domestic law of our country. In this regard, in a separate **item 2.1. of § 2.**, special attention is paid to the institutes of **ratification, promulgation and entry into force of international treaties** within the meaning of Art. 5, para. 4 of the Constitution.

Next, in **item 2.2. “Primacy of international law in the Bulgarian legal system and the constitutional practice of some states around the world”** from § 2., is analyzed the proclamation in the second sentence of Art. 5, para. 4 of the Constitution explicit primacy of an international treaty, which has become part of the domestic law of the state, over a norm of domestic legislation in case of conflict. It is qualified as the most significant legal consequence of the implementation of the constitutional procedure for the implementation of international treaties in domestic law. The use and content of the terms “domestic law” and “domestic legislation” in the context of the provision of Art. 5, para. 4 of the CRB. Consequently, **a recommendation was made de lege ferenda** to expand the scope of the concept of “domestic legislation” used in Art. 5, para. 4, assoc. 2 of the CRB in order to overcome the emerging ambiguity, as the second sentence of Art. 5, para. 4 of the CRB may take the following form: *“They shall have primacy over any conflicting provision of the domestic national law”*. **A comparative legal analysis** of the constitutional framework of the interaction of international law and the relevant national legal

system and the non/establishment of a corresponding priority of international law in **all EU Member States and other influential or comparatively interesting countries such as the United States, Russia, Japan and the United Kingdom** was made. Based on it, relevant conclusions have been drawn, the most significant of which are the following: most European constitutions, especially those adopted in the postwar period, reflect the general trends in the development of law regarding the regulation of the interaction of international law and domestic law, recognizing the priority and strength of the international legal order, created by the conciliatory will of states, realizing and defending the acquired state sovereignty.

A separate **item 2.3. “The Contractual Practice of the Republic of Bulgaria” of § 2.** reviews the practice of the Bulgarian state in ratifying its international treaties by law of the National Assembly and subsequently promulgated in the State Gazette and entered into force, respectively have become an integral part of its domestic law. It covers **the contractual practice of Bulgaria for the last 15 years** (January 1, 2007 - December 31, 2021), and the transformation of the Bulgarian state into a full member of the EU has been accepted as an initial moment. It includes **over 400 international treaties** which the Bulgarian state is bound with. In a view of the voluminous nature and the better illustration, the review is presented in tabular form, filling the content of **appendix № 1 of the dissertation**. As a result, **a proposal de lege ferenda** was made for the systematization of the international treaties which the Bulgarian state has committed itself with through the implementation of the provisions of Art. 5, para. 4 of the Constitution conditions and which are included in the national legal order, in **a special electronic public register (see Table 1)**. This register will help emphasize the importance of the country's international legal commitments, declare its will and responsibility to participate in the international community and, last but not least, clarify the relationship and

interaction between international law and domestic law. Moreover, their presentation in a systematic and chronological form would be of particular benefit to law enforcement agencies and bodies, as they are required to know and apply equally not only the Constitution, laws and regulations, but also international treaties of Bulgaria, which have become an integral part of its domestic law.

№	Date, place and authorized subject for concluding an international treaty on behalf of the Republic of Bulgaria	Registration of a Draft Law on Ratification of an International Treaty in the National Assembly	Initiator	Subject/content of the international treaty	Adoption of the law for ratification by the National Assembly and its promulgation in the State Gazette	Moment of promulgation of an international agreement in the State Gazette	Date of entry into force of the international treaty

Table № 1. Electronic public register of international treaties within the meaning of Art. 5, para. 4 of the Constitution of the Republic of Bulgaria

In § 3. “**Jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Bulgaria under Art. 5, para. 4 of the Constitution**” the jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Bulgaria, related to Art. 5, para. 4 of the Constitution, was surveyed, deriving the relevant conclusions and important provisions concerning the interaction of international law and domestic law. It covers all **interpretative decisions** on this constitutional provision, as well as **other enacted acts (decisions and rulings)**, as a result of the exercise of the powers of the constitutional jurisdiction **under Art. 149, para. 1, items 2 and 4 of the CRB**. In the summary it is concluded that the established practice of the Bulgarian Constitutional Court, regarding the provision of Art. 5, para. 4 of the Constitution, plays an extremely important role in strengthening the democratic

and legal foundations of the state, in creating a favorable legal environment for the development of interstate cooperation, in realizing national foreign policy interests and in increasing the role of international law in the national legal system, clarifying the elements of the interaction between them.

3. Chapter three. Special cases of interaction between international law and domestic law.

Chapter three, entitled “**Special cases of interaction of International law and Domestic law**”, examines the complications and dimensions of the interaction between international law and domestic law, which manifest themselves in the context of deepening globalization processes, information technology development, human progress, the promotion of human rights, the emergence of new crises and problems (for instance the pandemic, caused by Covid-19), thus outlining the main challenges and trends for its development. These special cases of interaction are presented in separate paragraphs as follows:

§ 1. “State Sovereignty and Constitutional Identity” deals with the question of the sovereignty of the state, how it is affected by the entry of foreign law into domestic law and how it should be protected. The study argues that the impact that international law has on the national legal system is directly dependent on the existence of a legal basis / mechanism for incorporating the rules of international law into domestic law, which in most cases is provided for at the constitutional level. or by other legislative decision. In this case, it can be said that state sovereignty is most pronounced because the state voluntarily obeys the international norms adopted by it, which should be understood not as a limitation of its sovereignty, but as an opportunity for its fuller

implementation¹¹. The practice of national constitutional courts over the last few decades has increased dramatically on this issue, it can be described as emblematic, consistent and even upgrading. It plays an indispensable role in consolidating the position of the nation-state, preserving the rule of law and upholding its sovereignty and will. In this regard, an analysis has been made in a **comparative legal aspect of the practice of some constitutional jurisdictions, operating in the territory of EU Member States, in particular Germany, Spain, France and Poland.** Particular emphasis is placed on the polemical decision of the Polish Constitutional Court of 7 October 2021 in constitutional case № K3/21¹², which strengthens the radical policy of the Polish state regarding the European idea of unification and cooperation. Following the review of constitutional practice, the existence of decisions of the constitutional jurisdictions of the states in favor of the supremacy of the national constitution was considered as a serious indication for transformation in the relationship between the supranational law and the domestic law of the respective state, which, on the one hand, seriously complicates between the two systems, and, on the other hand, represents a kind of protection of state sovereignty.

The topic of sovereignty was continued through the prism of Bulgaria's accession to the EU and the resulting obligation for the country to transpose the legislation, adopted by the European institutions. The implementation of the EU law in the Bulgarian legislation and its interaction with the national law is studied, the normative amendments, which the Bulgarian legislative body initiatives in order to provide a legal environment for

¹¹ Konstantinov, E. The Relationship between International and National Law in the Bulgarian Constitution. - In: The Constitution of 1991 and Bulgaria's participation in international treaties, under the general editorship of Konstantinov, E., Sofia: ed. Sibi, 1993, pp. 31-32.

¹² The case of the Constitutional Court of the Republic of Poland was initiated at the request of the Polish Prime Minister Mateusz Morawiecki, with the aim of challenging the decision of the Court of Justice in case C-824/18 of 2 March 2021, which obliges Poland not to monitor and respects the rules of national constitutional law in case they violate EU law. The ruling of the Court of Justice concerns the constitutional procedure for the appointment of judges to the Polish Supreme Court, and in particular the achievement of transparency and independence in elections.

the unimpeded manifestation of the Union law, are analyzed, as well as the relevant interpretative conclusions, made by the Constitutional Court of the Republic of Bulgaria and the Court of Justice of the EU on this issue, and some views of the academic community. Emphasis is also placed on the possible tension between Art. 5, para. 4 and Art. 4, para. 3 of the Bulgarian Constitution. In this way, the study outlines the place of EU law in the Bulgarian legal system and reveals its significant role in the life of society and the state

§ 2. “The Constitution and International Treaties on Human Rights and Fundamental Freedoms” presents the topic of human rights and freedoms and ensuring their guarantee and protection against the background of digitalization of all spheres of public life, a global pandemic, deepening crises related to refugee waves, military conflicts and humanitarian problems in various parts of the world, spreading international terrorism and others. It is considered **in the context of the interaction of Bulgarian law with the international legal order guaranteeing human rights and freedoms.** Significant attention was paid to the **open position**, which is adopted in the Constitution of the Republic of Bulgaria, **to international law on human rights**, while it was found that it is in a dynamic process of adopting more and more international standards and their inclusion in national law. A number of international acts and instruments proclaiming human rights and freedoms, which the Bulgarian state has acceded to, have been considered. Significant attention was also paid to the controversial issue related to the ratification of the **Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (known as the “Istanbul Convention”)** by the National Assembly of the Republic of Bulgaria, as well as **the Constitutional court emblematic decision № 13 of 27 July 2018 in this case**, declaring inconsistency of the convention with the constitution.

Based on the proposed review of the issue, it is concluded that overcoming the challenges in the field of human rights regulation is a major problem, which is widely expressed in the interaction of international and national law. First, the international community, made up of individual countries and the organizations created at their will, must take timely measures to guarantee human rights in the light of the dynamically changing reality and its effects on their situation. Then the sovereign state, as part of this community and recognizing its principles and values, to recognize these guarantees through the mechanism for the implementation of norms of international law in the domestic legal order. This will ensure effective and full protection of human rights and freedoms.

Finally, a separate § 3. **“Covid-19 crisis and the interaction of international and domestic (Bulgarian) law”** examines the interaction of international law and national law in the context of (post)pandemic events, caused by the strong spread of coronavirus infection COVID-19, and its consequences, reflected in various aspects of life. The membership of the Bulgarian state in the World Health Organization, its activities and measures, taken in connection with limiting the negative consequences of the pandemic, were discussed. In the center of discussion of this part of the survey was **the idea of drafting and negotiating a convention, agreement or other international instrument within the framework of the Statute of the World Health Organization to strengthen prevention, preparedness and response to pandemics**, first given by the President of the European Council Charles Michel during of the Paris Peace Forum in November 2020, as well as the process of starting its implementation. In conclusion, the common view is shared that the world during and after COVID-19 requires difficult responses based on solidarity and responsibility, but above all on interaction and

cooperation between all stakeholders and at all levels - global, regional and national.

Conclusion

The conclusion of the research systematizes the conclusions from each of the three chapters which the dissertation consists of.

The interaction between international law and domestic law has three main aspects: first, the impact of domestic norms (national legislation) in the process of creating international norms on their content; second, the impact of international law on the rules of domestic law in their creation, amendment or application; thirdly, the problem of the application of international law in the domestic legal system in the event of a conflict with national law. In all three of its dimensions, the leading element is the realization of the sovereign will of the state with regard to the external legal order. At its core, which has found legal expression in the constitution, are the values and principles of democratic governance, the defense of state interests and the realization of the foreign policy aspirations of the people. The state is this entity, which is characterized by its own peculiarities and, above all, unique legislation, in force within its territory, formed as a result of prolonged struggles for independence, military conflicts, integration movements, economic and political crises and other events, part of its historical development.

Every domestic legal system, such as that of the Republic of Bulgaria, with regard to international law, constantly seeks the necessary balance between the international obligations, undertaken by the sovereign state in the implementation of its foreign policy and the principles and rules in force within its borders. After establishing internal supremacy and authority, with a strengthening identity based on values, traditions and policies, the national legal order seeks to establish and uphold its essence in the international legal order.

All this confirms the significant role of the constitutional norm of Art. 5, para. 4 as a fundamental and legitimate legal basis for the entry of supranational legal orders into the Bulgarian legal system and the implementation of full interaction between them.

III. Contributions

The contribution of the dissertation is related to the preparation of scientific and applied conclusions and results, which systematically arrange the issues under consideration and provide answers to the problems of public international law and constitutional law. The following can be considered as the main contributing moments:

- The paper is the first Bulgarian interdisciplinary, systematic and comprehensive study of the interaction of international law and domestic law of sovereign states, with a strong focus on the national legislation of the Republic of Bulgaria and its approach to foreign law, in historical, legal and current context. It includes a rich review of scientific works on the subject by Bulgarian and foreign authors, case-law of a number of institutions of national and international justice, as well as other domestic and supranational acts and documents, related to the establishment of international law in the national legal system.
- An in-depth and comprehensive analysis of the provision of Art. 5, para. 4 of the Constitution of the Republic of Bulgaria, which the national legal order is opened to the direct impact of international law through. Thus, considering the international law through the prism of the Constitution, its place and significance in the Bulgarian legal system is outlined. And the constitutional norm of art. 5, para. 4 is established as the fundamental and legitimate legal basis for the entry of supranational

legal orders in the Bulgarian legal system and the implementation of full interaction between them.

- The study and systematization of the jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Bulgaria, relevant to Art. 5, para. 4 of the CRB, accompanied by indications of relevant conclusions and important provisions for the interaction of international law and domestic law.
- An overview and systematization of the contractual practice of Bulgaria for the period of the last 15 years (1.01.2007-31.12.2021) has been made, which can be useful for the representatives of science and practice and especially for the law enforcement state bodies.
- A historical and legal analysis of the legal framework of the interaction of international law and domestic law in the context of the constitutional development of Bulgaria (from the first Bulgarian constitution to the present), as a result of which one could better understand and evaluate the current positive legal regulation of this interaction and to help its improvement and adaptation to the problems of modern society.
- For the first time in the Bulgarian doctrine, a comparative legal analysis of the constitutional framework of the interaction between international law and domestic law of all EU Member States, as well as other interesting and/or influential countries in comparative law, has been made.
- There are also some contribution elements in the consideration of the topic of the interaction of international and domestic law in the context of defending state sovereignty through the prism of the constitutional justice of some European countries and the case-law of the Court of Justice of EU, as well as in the context of protection of human rights and the fundamental freedoms.
- The development of the topic of relationship between the two legal systems in the context of (post)pandemic events, related to the spread of

coronavirus disease “Covid-19” and its consequences could be considered as a contribution moment.

- Criticisms and recommendations *de lege ferenda* for normative amendments have been made:
 - in the direction of expanding the scope of application of the provision of Art. 5, para. 4 of the CRB with the inclusion of other sources of contemporary international law;
 - in the direction of expanding the scope of the concept of “domestic legislation”, used in Art. 5, para. 4, assoc. 2 of the CRB;
 - for the systematization of the international treaties which the Bulgarian state has committed itself under Art. 5, para. 4 of the Constitution with, in a special electronic public register, which will be useful mostly for the law enforcement state bodies.

IV. Publications, related to the dissertation

Author's publications on the subject of the dissertation

- 1. Pisarska, G.** The relation between international law and domestic law: a historical perspective and modern dimensions. - In: *Multidisciplinary Journal of Science, Education and the Arts. Yearbook.* Blagoevgrad: Union of Scientists - Blagoevgrad Branch, 2019, pp. 371-378.
- 2. Pisarska, G.** Regarding the direct effect of art. 5, para. 4 of the Constitution of the Republic of Bulgaria. - In: *Proceedings of the IX National Conference of Doctoral Students in the Field of Legal Sciences.* Sofia: BAS, 2020, pp. 153-164.
- 3. Pisarska, G.** The interpretative case law of the Constitutional Court of the Republic of Bulgaria on art. 5, para. 4 of the Constitution. - *International Journal*, Vol. 41.5: Knowledge for sustainability, Skopje: Institute of Knowledge Management, 2020, pp. 999-1005.
- 4. Pisarska, G.** Impact of European Union law on Bulgarian legislation in the context of the new European Directive 2019/1937 on the protection of persons reporting violations of Union law. - In: *Proceedings of the XIX International Scientific Conference for Young Scientists*, September 24 and 25, 2020. Sofia: Avangard Prima, 2020, pp. 31-39.
- 5. Pisarska, G.** The “Opening” Function of the Constitution of the Republic of Bulgaria. - In: *Spring Legal Days 2020 - Proceedings of a conference organized by the Faculty of Law of Plovdiv University “Paisii Hilendarski”*, Volume 2. Plovdiv: University Publishing House “Paisii Hilendarski”, 2021, pp. 46-54.
- 6. Pisarska, G.** The place of European Union Law in the Bulgarian legal system according to Art. 5, para. 4 of the Constitution of the Republic of Bulgaria. - In: *Proceedings of the X National Conference of Doctoral and*

Postdoctoral Fellows in the Field of Legal Sciences. Sofia: BAS, 2021, pp. 305-317.

7. **Pisarska, G.** The relationship between International law and Domestic law in the operation of Bulgarian constitutions until 1991 - In: Proceedings of the XI National Conference of doctoral and postdoctoral students in the field of legal sciences. Sofia: BAS. - in print.
8. **Pisarska, G.** Interaction of International Law and Domestic (Bulgarian) Law in the context of the Covid-19 crisis. - In: Proceedings of the Scientific Conference “Law and Society in the (post)pandemic world”, organized by the South-West University “Neofit Rilski”, May 9-10, 2022. - in print.

Author's publications outside the subject of the dissertation

9. **Pisarska, G.** The Development of Legal Regulation of the Combating Corruption – Main Criteria for the Confirmation of Democratic Values in the European Society. – In: International conference KNOWLEDGE-BASED ORGANIZATION, 25(2), pp. 182-188. Retrieved 26 Jul. 2019, from DOI:10.2478/kbo-2019-0077.
10. **Pisarska, G.** Topical issues of deliberative democracy in the Republic of Bulgaria. - *Law, Politics, Administration*, 2020, Volume 7, no. 1, pp. 53-63.
11. **Cheshmedzhieva, M, Mircheva, V., Pisarska, G., Haydushka, E.** Impact of globalization on the direct participation of citizens in local self-government in the Republic of Bulgaria. - SHS Web of Conferences, Volume 92, 2021, DOI: <https://doi.org/10.1051/shsconf/20219207013>